USUCAPIONUM ET PRAESCRIPTIONUM TEMPORA

ex Iure Ciuili, ad conseruandam omnium rerum opportunitatem.

Autore Ioanne Oldendorpio Iuris Doctore.

Nosce tempus: Post festum uenire miserrimum est.

COLONIAE IOANNES GYMNICUS excudebat. Anno 1558.

AMPLISSIMO DECVRIONVM ORDINI CIuitatis Colonienſis

S.

QVOTIES elegantem illam Reipublicæ olim Romanæ faciem, ex literarũ monumẽtis intueor, Amplißimi iuxta atq; prudentißimi uiri, multa ſanè uirtutũ exempla protinus occurrunt, quorum omnium mihi longe præclarißimum hoc uidetur, quòd in quolibet diſciplinarum genere, tot eruditos & graues uiros aluerit, qui poſteritati quoq;, nedum ſuo ſeculo, eſſent profuturi. Porrò, ſi Romanorum opulentias, ſi compoſitam uiuendi rationem domi, ſi bella & res foris geſtas perpendamus, nimirum, quàm infracto ſemper fuerint animo, quàm ſæpe potiti uictoria, quàm celebres egerint triumphos omnium ſeculorum magnificentiam facile ſuperantes, quis diffitebitur iſta tunc incredibilem gloriam apud omnes peperiſſe? Attamen ſi propius rem inſpiciamus, momentanea ſunt, & penè cum autoribus ipſis genuinum ſplendorem amiſerunt: Sed bonarum literarum utilitas ad nos uſq; permanauit, ut hanc quoq; gratiã Deo opt. maxi. debeamus, qui

mira quadā prouidētia, uoluit per Romanos nobis leges omnibus modis iustas, omnisq; humanitatis plenas promulgari. Fortunæ ac bellorum gesta, legimus quidem & admiramur, sed disciplinarum commoda quotidie sentimus, nec quicquam potest dici uerius quàm illud: Cedant arma togæ. Quinimo & Romani ipsi uiderunt tandem, quid profuerat tantam bellorum molestiam foris esse susceptam, cum tandem domi laxatis nonnihil uirtutum habenis, literarum studia paulatim negligerentur, conquassata per dissentionem Republica. In summa, nihil aliud est, quod æternam Romani nominis memoriam conseruat, quàm bonarum literarum obseruantia. Hæc est uera Romanorū laus & commendatio. Eodem propemodum argumēto hanc florentißimam Rempublicā hisce diebus hospes perlustrans, plurima uideo ac splendida optimarum rerum exempla, quibus non obscurè statui potest, COLONIAM inter excellentißimas Germaniæ urbes, omnibus modis adnumerandam esse, siue initia eius & progressum, siue uetustißima aliarum rerū monumēta, siue loci amœnitatē & fertilitatē, siue populi frequentiam, fortunas, opes, siue ædiū magnificētiam & cōmoditatē: siue deniq; uestrā in gubernanda Repub. dexteritatē, expendamus. Veruntamen inter hæc omnia non

ulti-

ultimo loco ad ueram laudem accedere, omnes bo ni uiri mecum existimabunt, & haud dubiè grata posteritas in uobis commẽdabit, quòd tam illustre bonarum literarum Gymnasium rectißimè constitutũ esse uolueritis. Vnde tot eruditi uiri ad Rem publicam gubernandam quoquò uersus, non secus q̃ ex Papiniana olim Romanorum Schola doctissimi Iuris antesignani, prodierunt. Hoc enim nomine Germania uobis plurimum debet, quandoquidem ex isto disciplinarum thesauro ditantur omnes: nimirum, quòd ueram diuitiarum rationẽ, ex literis & bonis moribus oportet metiri. Sed & in hoc liberalitatem uestram bellißimè exercetis, quòd nonnullos adolescentes uestro sumptu hic gentium alitis, suæ scilicet patriæ post cõpleta studia, obsecuturos. Quid enim humanius, quid utilius, quid gloriosius hoc beneficio alijs Ciuitatibus uideri poßit? De præceptorum uero huius Academiæ facundia, eruditione, diligentia & aßiduitate, quid attinet dicere, imò quis dicendo adsequatur debitum uirtutis præconium, quod omnem uerborum copiam, aut (quod de me uerius dico) inopiam, superat? Sed interim discipulorum conditio, quos sanè hac in Academia & moribus & literis ornatißimos uideo, quimimo, experior quotidie, facilè demonstrat præceptorum excellentiã:

nec ſcio an aliud ſit certius argumentum, quàm quod inſignis diſcipulus, commendet præceptoris operam. Accedit quoque memorabile his omnibus inditium, quòd Colonienſis Academia, quatuor fratres atq; iam nunc ætate florida uiuentes, paucis annis in Iure doctores exhibuerit, & certè doctiſſimos, exemplum mediusfidius dignum ut literis commendetur, quale nec Valerius quidem habuit, cum illuſtrium uirorum catalogum recenſeret. Quid autem dicendum fuerit de uiris patritijs, quos Colonia in omni diſciplina cõſummatißimos ſibi ad Reipublicæ cõmodum educauit? inter quos IOANNES ille RINCKIVS præcellens Iuris doctor, ipſi quoq; Italiæ nõ ignotus, ex Rinckiorum Colonienſi familia, minimè certe pœnitenda progenitus, incredibile dictu, quantum huic Ciuitati & Gymnaſio ſplendorem adferat, quàm amplectatur bonarum literarum ſtudioſos, quàm adhortetur omnes ad hæc ſtudia, quamq; liberaliter ſuo ære (quod pleriq; teſtãtur) multis occaſionem dedit, ut hic gentium profiterentur literas. Proindè, cum hoc uiro bene actum eſſe cenſeo, qui amplißimas rerũ fortunas quas poßidet, ipſe ſua uirtute adornat, non uerò ex illis quicquam decoris ei adijcitur. Habet opes ad quem uſum comparatæ ſunt, ut ueram exerceat liberalitatem, de

quo

quo optimo studiosorum Mecoenate mihi alio rerũ argumento plura sunt scribenda. Interim ex his tam euidentißimis rei literariæ argumentis, nihil opus est, Magnifici uiri, ut uobis Academiam hãc uestram commẽdem. Gaudeo enim uos omnes hac in re optimi Magistratus officio fungi, ac planè tales esse, quibus gratia magis debeatur, quàm admonitio: rectißime nimirum uidemini dictum illud amplecti, fœlices admodum uideri Respublicas, quibus eruditi præsunt. Quo nomine cõgratulor uobis, quod tam syncero erga bonas literas fauore, apud omnes ueram ac perpetuam nominis gloriam sitis comparaturi. Mihi quidem omnium minimo, id muneris subeũdum fuerit, ut toto conatu inuitẽ Germanos nostros, ne dubitent, ne cunctentur, liberos suos his præceptoribus ad uirtutem expoliendos tutò commendare, uisuri quàm non sit fallax nec ullis fortunæ procellis subiecta, literarij studij merces & gloria. Et si qua in re præterea uobis & uniuersæ Reipublicæ cuius nunc hospitem ago, obsequi posse uidear, bona fide pro uiribus præstabo. Interim ualete in Christo felices.

Ioannes Oldendorpius,
minimus Iuris Doctor.

TEMPORA PRAESCRIPTIONVM, DE QVIBVS *inferius tractabitur.*

XX. *horarum*
I. *dies*

II.	*dierum*
III.	
IX.	
X.	
XIIII.	
XV.	
XX.	

I. *Mensis*
XL. *dierum*
VI. *Hebdomadarum*
L. *dierum*
II. *mensium*
III. *mensium*
C. *dierum*

IIII.	*Mensium*
VI.	
IX.	
X.	

Anni

TEMPORA.

I. Anni

II.
III.
IIII.
V.
VII.
X.
XII.
XIIII.
XV.
XVIII. Annorum.
XX.
XXV.
XXX.
XXXV
XL.
L.
LX.
LXX.
C.

Tempus cuius initium memoriam excesserit.

Et hæc quidem tempora, Romani Iuris ante-
signani in Republica quæ tum erat, pro condi-
tione illius seculi, conuenientißima iudicabant.
In quibus tamen non ita nobis præiudicatum esse
uolebant, ne posteritatis ratio haberetur, quid quo
quo tempore fieri magis expediret. Qua ex re fa
ctum est, quòd in Germania nostra, Principes &
Ciuitates ea quibusq; rebus tempora præscribunt,
quæ loci, rerum, & personarũ conditio atq; neces
sitas cum primis requirit. Proinde, si quis æqui et
boni exẽpla desiderauerit, hic campus est latißi
mus, in quo exerceri potest æquitatis censu
ra: Nimirũ, quod nullũ tempus qui
buslibet negotijs præscribi
poßit, nisi adhibita in
consilium æqui
tate.

QVAM NECESSARIA SIT RATIO TEMPORIS.

QVOD in omnibus rebus bene fœliciterq; constituendis, plurimum referat, temporis habere rationē, natura satis manifestū est. Attamē pleriq; cū id non credant, coguntur experiri, atq; stultorū magistro, exitu, tandem bellissime docentur. Nemo enim commodum uoti sui successum sperabit, qui tempestiuitatem, aut ignorat, aut contemnit. Quis non uidet agriculturam, sationes, messes, uindemias, insitiones, propagationes in tempore utiliter exerceri: at contrà, neglecta oportunitate, omnia ista, aut calore, aut gelatione prorsus interire? Quotum existimabis sine periculo nauigaturum, nullo temporis discrimine obseruato? An non palam constat, usum optimarū herbarum, adde etiam quotidiani cibi, prorsus nihil prodesse nobis, aut etiam nocere, nisi in tempore sumamus? Quis item Principes feliciter adiuerit extra tempestiuitatem? sicut Horatius mittens olim Augusto Cæsari librū, diligēter monebat portitorē, ut tempestiuiter adiret, ac mollissima fandi

tempora

tempora obseruaret? Quò ferè pertinet, quod Imperatores in .l. Ciuitas. C. De offiti. recto. prouinti. Ciuitas (inquiunt) Rhodiorum iniuriam suā, non tam decenter, quàm serò conquesta est.

In summa, omnis humana actio, suam exposcit tempestiuam occasionem, quam nisi mordicus retineamus, res ipsa unumquenq; docebit, quàm uerum sit quod dici solet: Nosce tempus, post festum uenire miserrimum est.

Alioqui uidebimus quā sæpè nobis ex lucro dānum, ex uoluptate molestiam, ex amicitia simultatem adferet neglecta tempestiuitas. Vt mihi insanire uideantur, qui nihil referre putant in rebus publicis ac priuatis, quid quoquo tempore fiat.

Quocirca rectißimè ueteres oportunitatis uelut imaginem multis in locis depictam habebant, quo magis admonerentur uel ipso aspectu. Pinnis enim insistentem expresserunt, quòd semper uoluatur, & certo loco stare nequeat: Talaria pedibus gestantem, quia uolucris sit: facie crinibus tectā, quòd cognosci nolit, nisi à diligentißimo obseruatore: Occipiti caluo, ne teneatur fugiens: Nouaculam dextra tenentē, ut elapsa præscindat omnem spem: Pedissequam habentem pœnitentiam, scilicet quæ neglectæ occasionis exigat pœnas. Hæc ferè Erasmus.

Cæterum

Cæterum, Iuris Ciuilis consultißimi autores, tam uarijs rerum omnium exemplis permoti, existimauerunt in Ciuilibus quoq; commertijs cum ad acquirenda dominia, tum ad reliquas negotiorum expeditiones tempora quædam uelut repagula constitui oportere: ut unusquisque sciret, quando, & quamdiu aliquid facere, aut non facere liceret: de qbus hoc libello differere, operæpretium existimaui, ad retinendam in Republica gerendarum rerum oportunitatem.

DE SIGNIFICATIONE VSVCApionis, & præscriptionis.

PRincipio uideamus quid significēt hæc uerba usucapio, & præscriptio, quorum mentionē in Titulo fecimus. Quippè, uerborum prior, rerū potior est interpretatio, exemplo Vlpiani in. l. i. ff. Si cert. petat.

Vsucapio itaq; inde dicta est, quòd per usum aliquid capit & aufert. Vsus enim per lapsum temporis adimit res corporales & incorporales priori domino, & trāsfert in alium. Sic pignoricapionem olim dicebant, quam nunc captionem, & ablationem pignorum nuncupamus. Gellius lib. 7. existimat ususcapionem & pignoriscapionem, duplicatis ex integro uocabulis, dici oportere. Interdū

tamen

tamen extra compositionem, interiecta qualibet uoce profertur, ut est apud Paulum in .l. Nunquam. §.ulti.ff. De usucapioni: Si defunctus (inquit) emit, hæres autem putat eum ex donationis causa possedisse, usu eum capturum Iulianus ait.

Præscriptio, apud Iurisconsultos pro exceptione accipitur. Nam præscribere, significat statuere aliquid, & certo ordine concipere. Vnde actiones præscriptis uerbis appellatæ sunt, quòd generali quadam uerborum serie, ut uarijs causarum figuris pro re nata commode deseruirent, concipiebantur, cùm interim aliæ actiones spetialem & nominatam formulam haberent. Cæterum exceptiones quoq; reorum, ne pro arbitrio paßim extra rem proponerentur (ut nunc sæpe fit) olim ad instar actionum, certis formulis constitutæ fuerāt, igitur merito præscriptiones nuncupatæ sunt, siue ex longa possesßione, siue ex alijs diuersis temporum diffinitionibus essent productæ: ut est Tit. ff. De diuers. & tempora. præscriptio. Modestinus in. l. Nihil, in princ. ff. De inofficio. testamen. Vtrobiq; enim (inquit) præscriptione summouebitur. Et in. l. Qui agnitis. ff. De exception. seu præscriptioni. non semel exceptionem rei iudicatæ, uocat præscriptionem. Qua ratione iungebatur datiuo casui, ut præscribo tibi, præscribo illi. Marcellus

cellus in .l.iij. in princ.ff. De præuaricato. Nam si reus (ait) accusatori ideo præscribit, quòd dicat se eodem crimine ab alio accusatum & absolutum, &c. Papinianus in.l. Intra quatuor annos, in princ.ff. De diuers. & tempor. præscripti. Post quatuor annos (inquit) secundo delatori uenienti, prior nuntiatio, quò minus præscriptione temporis summoueatur, non proderit.

Recentiores uerò Legum interpretes, neglecta Romani sermonis puritate, Vsucapionem & Præscriptionẽ in significatione cõfundunt, in qua utiq; discrimen est: rursus in re ipsa sæpè differẽtiam constituunt, cum nulla sit. Primum enim, utrũque uerbum iungunt accusatiuo, ut usucapio domum, præscribo domum, uestem, fundum: non animaduertentes, quòd præscribendi significatio, magis ad exceptionem pertineat, etiamsi effectus retinendi dominij plerunq; sequatur. Deinde Vsucapionem trahunt ad res mobiles, præscriptionem ad res immobiles, per.l.ij. C. in quib. caus. cess. long. temp. præscrip. In seruorũ (ait) proprietatis negotio, cũ usucapio locũ habeat, ad exceptionem lõgi tẽporis præscriptionis, superfluo peruenitur Ex quo loco uerisimile est natum hũc errorẽ, cum tamen ex diametro probet diuersum. Nam Imperatores ibi præscriptionem seu exceptionẽ longi

temporis appellant, cum tamen tractetur solum de proprietate seruorum, & sic rerum mobilium. Ergo præscriptio non pertinet duntaxat ad res immobiles, sicut nec usucapio semper ad res mobiles. Paulus in.l.Furtum.Et.l. Quare.ff. De usucapio. Loquens de fundo alieno sine ui possesso. Quare ipse quidem (inquit) non potest usucapere. Et in .l. Nunquam in usucapionibus, in princ.ff. Eod.Tit.sic dicit: Vel post longum tempus uenditionis peractum, usucapi non posse: quia Iuris error est.

Obseruandum igitur summatim sic fuerit: Vsucapionem referri genuina significationis ui ad acquisitionem rerum mobiliũ uel immobilium. Quam ob causam Tit.ff. De usucapionib.est in lib. Pandectarum .3 qui tractat de acquirendis rerum dominijs. Præscriptio aũt, ad Ius excipiendi principaliter pertinet. Vnde Tit. De diuers. & tempora. præscriptioni. lib. 6. post reliquas exceptionum species, generaliter subiungitur. Latius igitur patet significatio Præscriptionis, quàm Vsucapionis. Omnis enim ratio temporis (quæ ut opportunitas seruetur, exceptionem seu defensionem alicui parat) recte dicitur Præscriptio, nõ item Vsucapio. Vnde nihil uetat Præscriptionem triennij, nuncupari exceptionẽ, quam possessor bonæfidei

in re-

in rebus mobilibus acquirit, quanquàm & rectè agat.

Hæc omnia manifestißimè apparent ex. §. Et ideo Constitutionem. Instit. De Vsucapionib. Vt *res quidem (inquit Iustinianus) mobiles, per triennium, immobiles uerò per longi temporis possessionē, id est, inter præsentes decennio, inter absentes* XX. *annis usucapiātur.* Enimuerò quod Accursius ibi comminiscitur de propria & impropria significatione, uanum est.

QVID SIT VSVCAPIO, QVID item Præscriptio.

POst *interpretationem uerborum, uideamus nunc res ipsas.* VSVCAPIO ITAQVE, EST ACQVISITIO VEL ADIECTIO DOMINII, PER CONTINVATIONEM POSSESSIONIS, TEMPORIS LEGE DIFFINITI, *autore Modestino in.l.iij.ff.* De Vsucapio. Quòd *autē Paulus ille Castrensis, aduersus hanc definitionem rixatur, nihil moror, explicaturus quàm possum craßißimè mentem & consilium Iurisconsulti.* Nam *si summo Iure, & ad normam (ut sic dixerim) mathematicā rem exigamus, quis ignorat omnem definitionem in Iure periculosam: rarumq;*

esse in tam magna negotiorum uarietate, ut non subuerti poßit. l. Omnis definitio ff. De regu. Iur.

Duxit autem Modestinus hanc definitionem ab officio usucapionis, cuius exitus & proprium est, ut per eam acquiratur dominium, quod alioqui in rebus bona fide traditis nunquam certò constare posset: quia propter infinitam rerum uarietatem incertum est plerunq;, utrum tradens sit dominus, an nõ sit. Repetamus autem Modestini uerba propter commodiorem interpretationem.

VSVCAPIO EST ADQVISITIO VEL ADIECTIO. Perpendendum hic est, q̃ appositè Iurisconsultus utatur uerbo adijciẽdi, non cõtentus sola adquisitionis appellatione. Quoniã iste acquirendi modus, qui per usucapionem lapsu temporis contingit, dißimilis nonnihil est ab illo, qui ex contractuum formis introductus est. Porrò, possessor bonæfidei, cui soli conceditur Ius usucapiendi, non intelligit rem alienam esse quam poßidet, ideoq; nescienti illi adijcitur uerius quàm adquiritur dominium. Sic etiam Paulus attemperans appellationem alienationis (quantum ad usucapionem attinet) in. l. Alienationis. ff. De uerbo. significat. Alienationis uerbum (inquit) etiam usucapionẽ continet. Vix est enim

ut nō uideatur alienare, qui patitur usucapi. Itaque animaduertens Modestinus propriam & genuinam significationem adquisitionis, non omnibus numeris respondere usucapionis officio, subiungit (uel adiectio) Quasi dicat: Vsucapio, est quidem adquisitio, si effectum rei spectes, uerum si modum ac circumstantiam adquirendi consideres, accommodatius dicetur adiectio: quia neq; dominus uolens plerunq; amittit, neq; possessor sibi adpropriat, sed Iuris autoritas facit omnia. Attamen requirit usucapiendi conditio ea omnia quæ sequuntur inferius. Interim uideamus quid adijciat.

DOMINII. In hoc articulo suborta est disputatio inter Doctores Iuris Ciuilis, utrum dominium directum uideatur adijci, an utile? Tametsi uerò in re ipsa non ita magnus sit fructus, maluerunt tamen dissentire. Martinus glossator dixit, directum dominium acquiri longo tempore. Accursius utile tantū cōceßit. Bar. in Auct. Nisi. C. De bon. mater. sequitur Accursium, per l. i. §. ult. ff. De aqu. pluu. arcē. Quem locum pro summa ratione suæ opinionis adfert, de quo mox uidebimus.

Cæterum, sententiam Martini uerißimam esse, probabunt ea ferè omnia, quæ de ratione tempo-

ris infrà tractabimus. Interim, quòd alij uerba Legum, quae adquisiti per longam possessionem dominij mentionem faciunt, interpretantur de utili dominio, caret ratione & autoritatis exemplo, ut in.l.Traditionibus.C.De pact. Quid enim urget, ibi & in hac definitione non propriè intelligi uerba dominij?

Imò &.d.l.i.§.ulti. aduersatur Accursio, tantum abest quòd eius errorem confirmet. Quare uerba ipsa Vlpiani sunt nobis excutienda. Eritq; ista(inquit)quasi seruitus, in quam rem utilē actionem habemus, uel interdictum. Certè, haec clausula, non pertinet ad ea, quae superius de uetustate dixit, sed potius ad praecedētem clausulam de seruitute naturali. Ea enim seruitus, quae ab inferiore agro superiori debetur natura, quasi seruitus erit, et uendicabitur utili in rem confessoria actione. Verū illa, quae per uetustatē acquiritur, est directa: quod satis superq; ostendunt uerba(uelut Iure impositam seruitutem) Nam significant proprietatem, & referuntur necessariò ad materiam uetustatis, quam ibi quoq; tractat Vlpianus. Vt interim uideas, quàm periculosum sit, non satis perspecta Lege, statim pronunciare.

Et mediusfidius, qui tam faciliter loquuntur de ratione temporis, hi non perpendunt uim eius,

nec

nec uident quàm facilè multa poßint euerti, summo totius Reipublicæ *incõmodo, nisi tempori plurimũ tribuamus, accedẽte* Iuris *autoritate.*Porrò, *si regna mutat, adeoq́; totũ orbẽ in alios atq; alios mores trãsformat successus temporis, cur nõ etiã priuatarum rerũ dominia pleno iure poßit adijcere?* Proinde, *facessant disputationes otiosæ, adhæreamus (quando euidens ratio diuersum non poscit) uerbis legislatorum.* Sicut *enim omnium rerum, ita & directorum dominiorum, per usucapionem uicißitudo est.*

PER CONTINVATIONEM POSSESSIONIS. Ecce, *primum omnium requiritur poßeßio, ac illa quidem continua.* Nam *satis constat, sine poßeßione usucapionem non procedere,* Lucinio Rufino *autore in .l.* Sine *poßeßione.* ff. De *usucapioni.* Rursus *nõ potest uera atq; probabilis censeri poßeßio, nisi sit continua, quoniam per intercapedinem poßeßionis, ferè semper incidere solet conscientia rei alienæ, quæ impedit* Ius *usucapiendi.*

Continua *autem poßeßio dicitur, non solum quæ penes unum atq; eundem semper est, uerumetiam quæ ab uno ad alium legitime translata fuerit.* Etenim *tempora poßeßionis, quibus autores*

bona fide possederunt, meritò debent prodesse & reputari ad complendam usucapionem ijs, qui in locum eorum succedunt, siue ex contractu, siue ex ultima uoluntate. Vtputa, hæredibus accedit possessio testatoris, & emptor utitur tempore uenditoris, nec solum immediati, sed etiam ulterioris. Nisi fortè medius aliquis ex autoribus non possedisset, quia tunc non posset per rerum naturam cēseri coniuncta seu continua possessio. Sceuola in .l. De accessionibus, in princ. Venuleius in .l. In usucapione. §.i. ff. De diuers. & tempora. præscriptioni.

His nihil obstat, quòd hæreditas iacens necdum adita, complet cœptam à defuncto usucapionem: quasi hinc effici possit, etiam sine possessione usucapionem procedere: Quia hæreditas antea quàm adeatur, repræsentat personam defuncti. Neratius in .l. Cœptam. ff. De usucapio. Hermogenes in l. Hæreditas. ff. De acquiren. rer. domini. Hæreditas (inquit) in multis partibus Iuris, pro domino habetur: Ideoq; hæreditati quoque ut domino, per seruum hæreditarium acquiritur.

Cæterum, possessionem hic iustam quoq; intelligi oportet, quoniam uerba definitionis cum effectu sunt accipienda. Itaq; possessio ut suam uim ac potestatem habeat, possitq; suppeditare conditionem

nem usucapiendi, requirit legitimum titulum, & bonam fidem: deniq; & rem quæ usucapionem ad mittat: quæ qualia sint, uideamus.

Titulus, est per quē indicatur nobis aliqua pos sidendi legitima causa, sufficiēs ad dominium ad quirendum uel directo & immediate, uel saltem mediante usucapione, de qua nunc tractamus. Dicitur enim titulus à tuendo, quòd factum autoris tueatur, indicās ueritatem cuiuslibet rei: Vt si quis alterius fortè generis quicquam esse contendat, recurratur ad titulum. Tales in Iure tituli sunt: Pro soluto, Pro emptore, Pro hærede, Pro donato, Pro derelicto, Pro legato, Pro dote. His enim titulis indicamur legitimæ causæ seu formulæ, per Iuris autoritatem confirmatæ ad adquirendam possessionem: & proinde ex possessione, aliâs dominium, aliâs usucapiendi conditionem, de quibus tractatur lib. Pandectarum. iij. Vt ecce, si quis impugnet possessionem uel usucapionem meam, quasi iniusta sit, mox recurro ad titulum, & indico mihi talē rem ex contractu, puta emptionis et uenditionis, fuisse traditam. Certè hæc demonstratio tuebitur me, alioqui Iure succumbentem. Adeò sine his titulis nulla possessio, nulla usucapio, bonū initiū, & felicem exitum habere potest. Neque enim ex omni causa licere debuit unumquenq; sibi pro in-

satiabili adfectu, possessionem asserere, & sic usu capere rem alienam: sed oportebat cumprimis dominij transferendi rationem (quæ maximam inter mortales dissentionem parere solet) certo & immutabili ordine constare. Quò pertinet quod Iulianus in.l.ij.§.i.ff.Pro hæred. Quòd uulgò (inquit) respondetur, causam possessionis neminem sibi mutare posse, sic accipiendum est, ut possessio nõ solum Ciuilis, sed etiam naturalis intelligatur. Et propterea responsum est, nec colonum, nec eum apud quem res est deposita, aut cui cõmodata est, lucri faciendi causa pro hærede usucapere posse. Et in.l.Non solum.§.i.ff.De usucapio. Sic itaque constat, quòd traditio ex legitima causa seu titulo producit possessionẽ: & rursus possessio, producit usucapionem & dominium. Quæ omnia sic cohærent, ut intellectu Iuris separari non poßint, si constare debeat usucapio.l.Traditio.in fi.ff.De acqui.rer.domi. Falsum est enim Accursij cõmentũ, quod uerba (per hãc) nõ referãtur ad possessionem. Vnde fit, quòd aliâs dicitur titulus possessionis, aliâs titulus usucapionis. Vlpianus in.l.i.in princ.ff.Pro dot. aliâs deniq; species possessionis, ut in.l.ij.in princ.ff.Pro suo. Est prætereà titulus quidam generalis, uidelicet: Pro suo, cum dominium nobis acquiri putamus, & ex ea causa

possidemus, ex qua acquiri solet, siue Iure gentiũ, siue Iure Ciuili. Qua ratione & ante usucapionẽ, censetur quis pro suo possidere. Comprehẽdit enim hic titulus generaliter omnes dominij acquirẽdi causas, ut quoties dico rem meã esse, nec addo causam specialem, uideor omnes causas dicere. Concurrit etiam cum titulo speciali. Nam ex causa emptionis, & pro emptore, & pro suo possideo. Idem in re legata, uel donata, uel alijs quibuscunq; modis legitimè tradita. Vlpianus in. l. i. ff. pro suo. Paulus in. l. Possideri autem. §. genera possessionum. ff. De acquirend. uel amitten. possessio.

Bona fides quoq; necessario requiritur in traditione, & cum possessione continua esse debet, ut procedat usucapio. Iulianus in. l. Qui fundum. §. Qui bonafide. ff. Pro emptor. Neq; enim usucapiendi conditio, ad defendendam hominum malitiam introducta est, ut alter alterius res utcunque nactus, sciens retineat & contractet: uerum ad tuendam innocentiam pertinet eorum, qui ignorantes nanciscuntur ex legitima causa possessionem alienæ rei, quod frequentissimè accidere potest, et toleratur, scilicet ne quis sub bona fide damnũ incurrat. Vnde etiam Publitiana in rem actio proficiscitur.

Bona fides autem, est syncera conscientia, unũquenq; certo excusans de ignorantia rei alienæ, quam uel tradit alij, uel accipit ab alio. Nemo sanè conscientiam suam uelut mille testes, fallere potest, si utcunq; aduersario uel iudici imponat. Eadem ratione mala fides, est læsa cõscientia, quæ accusat & conuincit aliquem non ignorare rem alienam esse quam per fraudem, uel tradit, uel accipit. Hanc igitur bonam fidem, causam esse separatam ab alijs, facile uel hinc apparet: quia non recte cõsequitur, eum habere bonam fidem, qui titulum habet seu possessionem. Et ex diuerso, qui titulum habet, is per hoc bonam fidem non probat: Sicut qui sciens alienam rem emit, uere quidem emisse dicitur, & speciosum in hoc titulo prætextum posidendi habet, attamen non usucapiet in æternum, quia bona fide caret, et læsa conscientia poßidet. Ex contrario, si quis bona fide existimet se rem emptionis titulo poßidere, falsa tamen opinione per errorem concepta, ut cum nulla unquam emptio intercesserit, ei certè nihil proderit bona fides, quia in facto circa titulum errat. Vlpianus in l. Celsus ff. De usucapioni. Paulus in. l. ij. in princ. ff. Pro empto. Et in. l. i. in princ. ff. Pro donat. Nisi tamen iustam erroris causam habuerit ex alieno facto. Aphricanus in. l. Quod uulgò. ff. Pro

empt.

emptor. Neratius in.l.ulti.ff. Pro suo. Solus enim error alieni facti, non etiam proprij, excusat bonæ fidei possessorem. Error uerò Iuris semper nocet ei, nec sinit procedere usucapionem. Puta, si emptio quidem uerè facta sit, sed Iure non ualeat, quia à pupillo sit emptum sine autoritate tutoris. Pomponius in.l. Vbi lex.ff. De usucapioni. Vbi lex (inquit) prohibet usucapionem, bona fides possessori nihil prodest. Paulus in.l. Nunquam, in princi. ff. Eod. tit. Cuius diuersitatis rationem eleganter tractat Marcellus in.l. In omni.ff. De Iur. & fact. ignoran. Cum Ius (inquiens) finitum & poßit esse & debeat: facti autem interpretatio, plerunq; etiam prudentißimos fallit.

Et hæc quidē omnia sic habēt de bonafide ipsius possessoris, quæ continua esse debet usq; ad exitū usucapionis, præsertim apud nos hodie, qui charitatis arctißimam uim, Deo autore agnoscimus, quā gentes olim sub umbra naturalis rationis uidebāt, inter prima Iuris præcepta recensentes, ne quem lædamus calumniosè. Innocentius Romanus Pontifex in.c.ult. De præscripti. Quoniam omne (inquit) quod non est ex fide, peccatum est. Et paulò infrà: Vnde oportet, quòd qui præscribit, in nulla temporis parte, rei habeat conscientiam alienæ. Vlpianus in.l. Sed & si lege. §. De eo. ff. De peti.

hæro

hæredita. De eo autem (ait) loquitur Senatus, qui ab initio mente prædonis res hæreditarias apprehendit. Quòd si ab initio quidem iustã causam habuerit adipiscendæ possessionis, posteà uerò conscius ad se nihil hæreditatem pertinere, prædonis more uersari cœpit, quamuis nihil de eo Senatus locutus est, puto tamen & ad eum, mentem Senatusconsulti pertinere. Parui etenim refert, ab initio quis dolose in hæreditate sit uersatus, an posteà hoc facere cœperit. Et hactenus quidem de bona fide possessoris.

Sed quid dicemus de mala fide autoris, qui rem alienam sciens tradit, nec dixit accipienti, An noceat possessori, cum sit bonæfidei? In hoc apud ueteres nonnihil uariatum est. Iurisconsulti Romani, quoniam frequentißimè accidebat, res à malæfidei possessoribus tradi, cum id accipiens diuinare non posset, existimabant fraudem autoris nihil obesse successori, qui ex titulo particulari rem accepisset, nec uellet uti acceßione autoris. Vlpianus in l. An uitium, in princ. ff. De diuers. & tempo. præscript. Et in. l. Apud Celsum. §. De autoris. ff. De dol. mal. exceptio. De autoris (inquit) dolo, exceptio emptori non obijcitur. Si autem autoris acceßione utitur, æquißimum uisum est, eum, qui ex persona autoris utitur acceßione, pati dolum autoris.

Et

Et per hoc æquè traditur, rei quidem cohærētem exceptionem etiam emptori nocere: eam autē quæ ex delicto personæ oriatur, nocere non oportere. Et hoc in titulo particulari. In titulo autem uniuersali, perfidia testatoris nocebat, & nunc quoq; nocet hæredi. Papinianus in.l. Cum hæres .ff. De diuers. & tempora. præscripti. Cum enim hæres (inquit) in ius omne defuncti succedit, ignorantia sua, defuncti uitia non excludit.

Hodie uerò malafides autoris, nocet omnibus successoribus, etiam particularibus quantumuis bonæfidei, usq; ad XXX. annos, scilicet cum uerus dominus ignorat rei suæ alienationē factā. Quòd si intellexerit quocunq; modo, nec uoluerit persequi Ius suum, sufficit longum tempus ad defendendum bonæfidei possessorem, nec obstat autoris uitium. Auct. Malæfidei. C. De præscriptioni. long. tempor. Constituit hoc Iustinianus respiciens ad puritatem Christianæ religionis, quæ non admittit ullo modo iacturam proximi ignorantis. Quod tamen quomodo intelligendum sit, inferius apparebit. Interim uideamus quanto tempore debeat esse continua bonæfidei possesio.

TEMPORIS LEGE DIFFINITI. Varijs aūt modis ab olim diffinita sunt

tem-

tempora ad usucapiendum, alijs aliam diuturnitatem ipsis dominis ut res suas inquirerent, sufficere existimantibus. In hoc tamen consenserunt omnes, quòd tempus diffinitum continuò numerari oporteret. Paulus in .l. Nunquam. §.i. Caius in .l. Naturaliter. ff. De usuca. Quod utiq; non tam dura interpretatione accipiendum est, ut à momento ad momentum tempus computandum esse credamus, sed ita, quòd dies cœptus, habeatur pro cõpleto. Vlpianus in .l. in usucapionibus, cum .l. seq. ff. Eod. tit.

Sed quantum ad diffinitionẽ temporis attinet, cuius hic fit mentio, ueteres olim ad usucapionẽ rerum mobiliũ, ubiq; annũ cõstituebant, immobiliũ uerò bienniũ: sed in Italico duntaxat solo. Noluerũt enim in Prouintijs itidẽ procedere usucapiones rerum immobiliũ: sicut & Ius patriæ potestatis, proprium erat ciuium Romanorum. §. Ius autem. Instit. De patri. potestat.

Iustinianus uerò sublata locorum differentia, constituit, ut res mobiles triennio, immobiles autẽ longi temporis possessione, id est, inter præsentes decennio, inter absentes XX. annis usucapiantur. Instit. De usucapioni. in princ. l. i. C. De usucapi. transforman. Vnde constat, apud ueteres dictam fuisse longam possessionem, duorum annorum

rum, quam nunc X. et XX. annorum appellamus. Et hactenus de usucapionibus, quæ ad acquirendum dominium principaliter pertinent.

Præscriptiones uerò quæ aliò spectãt quàm ad rerum dominia, de quibus etiam in hoc libello tractaturi sumus, hoc modo licebit describere. Præscriptio, est legitima diffinitio temporis, ideo constituta, ut in omnibus negotijs oportunitas cum trãquillitate retineatur. Nec sanè opus est hic superuacanea declaratione. Nemo enim nõ uidet, has omnes præscriptionum species eò pertinere, ne qđ in Republica, uel tardius, uel præmaturius, fieret, quàm æquum & bonum uideretur. Porrò, in rebus tractandis, aliâs ad diligentiam exercendam, aliâs ad præcipitationem euitandam, urgendi sumus præfixis temporum metis.

Vt ecce, præscriptiones. XXX. & XL. annorũ, primario respectu ad acquirẽdũ dominiũ non sunt introductæ, cum X. & XX. annorũ sufficerent: nec igitur ad hoc principaliter spectant. Veruntamen si quis tanto tempore poßederit, ex iusta causa & bona fide, haud dubiè usucapiet. Quia si XX. anni sufficiũt, multò magis sufficiẽt XXX. & XL. Iustinianus in l. Si quis emptionis, in princi. de præscript. XXX. anno.

Quorsum igitur respiciunt istæ præscriptiões

longis-

longißimi temporis? Ad hoc nimirum introductæ sunt, ut esset aliquis extremus litiũ terminus inter homines quomodocũq; poßidẽtes, ne propter paucos malos, omnia dominia prorsus perpetuò essent incerta. l. Cũ notißimi, in princi. C. dict. tit. Prospeximus (inquit Iustinianus) hoc quoq; emendare, ne possessores huiusmodi, propè immortali timore teneãtur. Erant autẽ huiusmodi longißimæ præscriptiones antiquis legislatoribus incognitæ, quòd proculdubio lites non tam essent frequentes, quàm posterioribus seculis in maiorẽ semper discordiã degenerãtibus, omnia tribunalia rixis scatere cœperunt. Itaq; mens Imperatorum non fuit, per diffinitionem longißimi temporis, calumniam malæfidei possessorũ defendere, aut dominos facere eos, qui iure fieri non possent propter læsam alienæ rei conscientiam: sed quòd esset semel finis litium, ne post tantum tempus admitteretur ullus actor ad disputandum de bona aut mala fide possessoris. Neq; enim credendũ fuit, omnes homines fraudulẽtos fore. Quòd si utcũq; unus aut alter futurus esset, certè non debuit iccirco uniuersa Respublica æternis litibus conquassari et sub incerto relinqui, num quis securè res suas poßideret. Proinde, ob publicam tranquillitatẽ constitutũ est, omnes actiones tam in rem, quàm in personã, spetiales iuxta et

uniuersales uel præscriptionẽ XXX. *annorum eleuari posse*. Et generaliter, *cuilibet iuri priuato uel publico, saltem* XL. *annis præscribi, ut possessor qualiscunq;, poßit lõgißimi temporis exceptionem, uel ante, uel post litem contestatã opponere. l.* Sicut. Et .*l.* Omnes. C. De *præscripti*. XXX. *annor*.

E*ffectus ergo longißimæ præscriptionis est, ut et ipsa bonæfidei possessori, multò magis q̃ longi tẽporis usucapio, ex legitima causa procedens, præstet actionem & exceptionem*. A*ctionem, si possessionem amiserit ut repetat*. Exceptionem, *si alius aduersus eum egerit, ut se defendat*. Alioqui, *malæ fidei possessor, exceptionem duntaxat habet, non quòd lex eius dolum probet aut defendat, sed ut sit finis litium. d. l. Si quis emptionis*. §. i. Porrò *istæ regulæ* Iuris *naturalis*: Non *concupisces rem alienã*, M*alæfidei possessor nunquàm usucapit, in suo perdurant ordine, nõ refutantur à iure* Ciuili. Deutero. V. Et c. *Vigilanti. c. ulti*. De *præscrip*. Q*uare unumquenq; oportet examinare seipsum qua fide poßideat, sciturus, in speciem nihil ad se pertinere longißimi temporis exceptionẽ, quia uitiosam possessionẽ non iustificat, multò minus tunc dat dominium: sed duntaxat generaliter omnibus controuersijs post tantum tempus præcludit uiam*.

C Vnde

Vnde Imperator in d. §. i. indignum præsidio Iu ris pronuntiat malæfidei possessorem.

Sed aget'ne bonæfidei possessor post completam usucapionem aduersus uerum dominum, ad quē fortè peruenit possessio? Respondeo: utiq; agere potest, sicut Accursius in. l. Si quis emptionis, in princ. C. De præscript. XXX. anno. rectè probat secundum Ioannem, bonis rationibus. Quia si usucapio transfert dominium à domino, cur non etiam Ius agendi, in bonæfidei possessorem? l. Eum qui ædes. ff. De usuca. Item, si ante completam usucapionem habet Ius agendi, cur non postea plus Iuris habuerit?

QVO IVRE INTRODVCTA sit usucapio & præscriptio.

QVO magis intelligatur uis simulatq; utilitas usucapionis & præscriptionis, exerceamus hic æquitatis inuestigationem, re in utranq; partem expensa, Iurisconsultorum exemplo in l. i. §. Quæsitum est. ff. Quor. legato. Et. l. i. §. Accusationem. ff. Ad Senatusconsul. Turpilia.

In primis itaq; uideri posset alicui, usucapionē & præscriptionem iniquam esse. Est enim iustißima regula: Id quod nostrum est, sine facto nostro ad alium transferri non potest. Pomponius in. l.

Id

Id quod nostrum.ff. De regul. Iur. Et propterea Iabolenus in.l. In omnibus.ff.De actio.& obliga. In omnibus(inquit)quae dominium transferunt,cō currere oportet adfectus ab utraq; parte contrahentium. Sed in usucapione & praescriptione,regulariter nullum factum, nullus adfectus domini interuenit. Ergo fuerit iniustum,auferri ab eo dominium.

Praeterea: Tempus neq; constituere potest,neque tollere obligationem.l.Obligationum ferè .l. Placet.ff.De actio.& obligatio. Dominium autē maius est obligatione. Igitur absurdum uidetur per tempus tolli dominium,cum id quod minus est, uidelicet obligatio,tolli non poßit.

Deniq;,Natura aequum est neminem cum alterius detrimento locupletiorem fieri debere.l.Nā hoc natura.Et.l.Haec conditio.ff.De condict. indebit.l.Rerum quidem,in fi.ff.De acti. rer. amota.l.Si pupilli.§.Sed & si quis.ff. De negot.gest. l. Iure naturae.ff.De reg. Iur.Et.l.Si quis.§.ulti. ff.De instito.actio. Cum aūt usucapio & praescriptio adijciat dominiū alienae rei,certè locupletari uidetur possessor cum aliena iactura refragante aequitate.

His atq; alijs id genus primo aspectu speciosis rationibus, incautior quis facilè falli poßit,ni

 si altee

ſi alteram quoq; partē oculatus inſpiciat, ut certè plerisq; erroris anſam præbuit, quòd rem uſucapionis ad uerā normam æquitatis non ſatis exegerunt.

Itaq; neminem latet: Alienationes inter homines frequentiſsimas eſſe, cum per contractus, tum per ultimas uolūtates. Quid enim frequentius eſt, q̄ quòd res quibus indigemus, ab uno transferantur ad alium, propter uſum tranſigendæ uitæ neceſſarium? argu. l. ulti. ff. De Legi. Iam nemo factum alterius ſcire poteſt, utrum tradens ſit dominus, an non ſit. Proinde, ſi dominus eſt, dominium tradendo transfert. Si non eſt dominus, nihil ad eum qui accipit, transfertur. Vlpianus in. l. Traditio, in princ. ff. De acquiren. rer. domini. Si igitur liceret priori domino quocunq; tempore uenienti, petere rē à poſſeſſore, ſequeretur ferè neminem aliquid ſecure poßidere, cumq; poſſeſſor nollet petitori, nec petitor poßidenti cedere, concurrentibus ad rixas cognatis utriuſq; partis, non poſſet conſtare ulla in Republica tranquillitatis ſcintilla.

Itaq; extrema rerum neceßitas, & publica ſalus exigebat, temporum diffinitionibus & uſucapionum modis, dirimi infinitas controuerſias hominum, quas auaritia omnium malorum radix ſæpè

pè ſuppeditat. §. Conſiderauimus, ad fi. In Auct. Vt iudic. ſine quo. ſuffragi. Habes igitur ineuitabilem cauſam introducendæ uſucapionis & præſcriptionis: reſtat, ut obiecta declaremus potius quàm refellamus, quia non refragantur ſi rectè percipias.

Principio, non oportet ignorare, gradus quoſdam eſſe in colligendo Iure & æquitate. Nam ſicut in rerum natura aliud alio melius & deterius eſt, ut dicit Vlpianus in. l. Vbi autem nõ apparet, in princ. ff. De uerbo. obligatio. Ita inter Iuris & æquitatis regulas, alia ſuperior eſt, alia inferior, ſiue de negotijs, ſiue de delictis tractetur. Conueniens autem eſt, inferiorem regulam, ſuperiori cedere, argu. l. i. §. ult. ff. De aqu. plu. arcend. Si tamen (inquit Vlpianus) Lex non ſit agro dicta, agri naturam eſſe ſeruandam, & ſemper inferiorem ſuperiori ſeruire, atq; hoc incommodum naturaliter pati inferiorem agrum à ſuperiore. Inferior æquitatis regula eſt: Ea quæ ſemel placuerũt, eſſe ſeruanda. Vlpianus in. l. i. in princ. ff. De pact. Superior regula eſt: Pacta quæ turpem cauſam continent, nõ ſunt obſeruanda. Paulus in. l. Si unus. §. pacta. ff. Eod. tit. Hæc enim ad publicam utilitatem, illa ad priuatam refertur.

Inferior regula cedit ſuperiori

In re propoſita igitur, cum ea quæ ſuperius al

legata sunt, pertinent ad priuatum commodũ, uel incommodum, & unius uel alterius personam solum respiciunt. Vsucapio autem & præscriptio publicam utilitatẽ, atq; (ut uerè dixerim) statum Reipublicæ concernunt. Ergo quæ diuersis rationibus sic generaliter discreta sunt, ea certè nihil repugnant. Videamus tamen in speciem, quomodo non aduersentur usucapioni & præscriptioni.

Primum argumentum ductum ex regula: id quod nostrum est, sine facto nostro ad alium transferri non potest, &c. nihil prorsus obstat. Quia utiq; in usucapione & præscriptione, quodammodo adfectus alienandi dominij interuenire censetur, cum quis tanto tempore rem non persequitur et negligit, iuxta. l. Alienationis. ff. De uerbo. significa. Quanquàm si donemus exempli causa, rem alicui post tanta temporum interualla propter publicam pacem planè auferri, non tamen id fuerit iniustum: quandoquidem propter utilitatem publicam, ut boni sint quieti, & mali terreantur, permissum est, uel ultimo supplicio, uel alio modo ipsam quoq; personam scelerati hominis è medio tollere, quæ nullis utiq; bonis æstimanda fuerit.

Secunda uerò obiectio quæ à similitudine obligationis colligitur, multò minus quicquam efficit. Quia non loquitur allegata. l. Obligationum, de tempo-

tempore usucapionis uel præscriptionis: sed de tēpore oportuno à contrahentibus diffinito, quod ipso quidē Iure, neq; constituit, neq; adimit obligationem: ueruntamen per exceptionem tollit. §. At si ita. Instit. De uerbo. obliga. l. iiij. ff. De seruitutī. Proinde, neq; hic, cum de usucapione tractatur, dicimus sufficere tempus nudum: sed exigitur ex legitima causa traditio, ex traditione possessio bonæfidei, postremo usus tanti temporis. Manca igitur collectio est: Tempus nō producit obligationem. Vsucapio fundatur in tempore. Ergo usucapio est iniusta.

Tertia deniq; ratio, quæ ducitur ex .l. Nam hoc natura. ff. De condict. indebit. non solum non impugnat, uerumetiam efficacißimè defendit usucapionem. Nam potius is, qui post tanta temporis interualla non petit rem, afficere uult possessorem detrimento, hoc est, iactura rei, uel æstimationis. Ille uerò, qui pro suo, bona conscientia rem diffinito tempore poßidet, Iure suo utitur, nec ulli facit iniuriam.

Vides, quàm summa æquitate constent usucapiones & præscriptiones? quàm longè referat publicam utilitatem præferri priuatis commodis? Vt interim indubitatum sit, tota uia errare illos, qui præscriptiones distinguunt in fauorabiles, odio-

sas, rigorosas, & mixtas: ex quorum numero Gratianus quoq; est, salua uiri reuerētia, XVI. q. iij. §. Præscriptionum. Respexerunt enim duntaxat ad priuatorum utilitatem, cum (ut iam probatum est) omnes usucapiōes & præscriptiones à breuissima usq; ad longissimam, ex eadem causa sint, uidelicet publicæ salutis & tranquillitatis.

publica utilitas

Sic ergo colligendum est: Quicquid publicè prodest, summo fauore dignum censetur. Omnis præscriptio seu diffinitio temporis, ad retinendā oportunitatem & concordiam, publicè prodest. Ergò fauorabilis est censenda. Maiorem eleganter probat Cicero li. Offiti. I. Et de senectute disserens, refert Q. Fabium Maximum, cum Augur esset dicere solitū: Optimis auspitijs ea geri, quæ pro Reipublicæ salute fierent. Quæ contra Rempublicam ferrentur, contra auspicia fieri. Iustinianus in. l. i. §. ult. C. De caduc. tollend. Et in Auct. De hæredib. & Falcidi. in princ. Vlpianus in. l. i. ff. Solut. matri. Dotis causa (inquit) semper & ubique præcipua est. Nam & Reipublicæ interest dotes mulieribus conseruari. Sunt id genus infinitæ sententiæ in Legibus. Minorem uerò tradunt Caius in. l. i. ff. De usucapio. Vlpianus in. l. ult. ff. Pro suo. Quinimò, ex his quæ dicta sunt constat: quòd usucapiones introductæ sint, etiam illorum ipsorum

rum intereſſe, quorum res uſucapiuntur. Nam ſi eis permitteretur nulla temporis ratione habita, in rem agere, poſſent & alij ſimili Iure aduerſus eos uti: futurumq́; eſſet, quòd nihil ſecurè poßiderent, ſicut Imperatores grauiter reſcripſerũt quibuſdam, poſtulantibus reſcindi contractum emptionis & uẽditionis, in.l. Ratas manere. C. De reſcinden. uenditio. Iunge.l. Cum notißimi, in princ. C. De præſcrip. XXX annor.

IN QVIBVS CAVSIS CESSAT uſucapio & præſcriptio.

QVanquàm aũt utilis, adeoq́; neceſſaria res ſit uſucapio & præſcriptio, non tamẽ tam indiſcriminatim procedit, ne aliquãdo propter uarias rerum ac perſonarum circunſtantias deneganda ſit.

In primis itaq́;, malæfidei poſſeſſor non uſucapit, nec ullo temporis lapſu rem alienam acquirere poteſt, ut ſuprà probatum eſt. Modeſtinus in.l. bonæfidei. ff. De uerbo. ſignifi. Bonæfidei emptor (inquit) eſſe uidetur, qui aut ignorauit eam rẽ alienam eſſe, aut eum qui uendidit, Ius putauit uendendi habere, puta, procuratorem aut tutorem.

Sed quare in materia uſucapionis præcipuè bonæfidei poſſeſſor ſignificat eum, qui rem à non do

mino accepit, cum in omni contractu oportcat in teruenire bonam fidem, alioqui ex dolo malo præcedente aut incidente, irritum fit quod agitur. Vlpianus in.l. Et eleganter, in prin. ff. De dol. malo. Respondeo: Ius & conditio usucapiendi, principaliter dependet ex bona fide, hoc est, ex iusta ignorantia rei alienæ. Ergo appositißimè is, qui per usum temporis rem suam facit, bonæfidei possessor nuncupatur, quia Lex illā bonam fidem agnoscit, supplet, tuetur: per hoc tamen nemini permittitur mala fides, & dolus in alijs negotijs. Quē admodum enim contractus bonæfidei dicuntur, in quibus per legitimam interpretationem ueniunt etiam ea, quæ contrahētes fortè ob simplicitatem non satis expresserūt, ad differentiam contractuū stricti Iuris, in quibus non habetur ratio nisi eorum, quæ uerè sunt & nominatim acta, non autem ad differentiam contractuum ex calliditate & dolo malo procedentium: Ita bonæfidei possessores appellantur, ad differētiam eorum, qui ratione ueri dominij, quod à domino in eos trāslatum est, possident: in qua posseßione nulla interpretatione aut supplemento Legis opus est: Non autem ad differentiam illorum, qui per fraudem uel rapinam poßident, quos nunquam usucapere expeditū est.

Quid autem dicemus post completam usucapionem

Contractus bonæ fidei

Bonæ fidei possessores

pionem seu præscriptionem, si mala fides & conscientia rei alienæ incidat, num restituere uero domino debeat? Panormitanus secundum Glossam in c. Vigilanti. De præscriptio. argumentatur summo Iure, nunquam esse restituẽdam rem semel usucaptam. Mihi uerò Alani sentẽtia uidetur æquior, ut distinguamus inter titulum seu causam possessionis onerosam, & lucratiuam. Nam qui ex causa onerosa, utpote emptionis, rem possedit & usucepit, is cum detrimento suo non uidetur teneri ad restituendã eam, ut ut resciuerit alienam esse. Iuste enim poßidet, qui autore Prætore, aut Lege poßidet. l. Qui Prætore. ff. De acqui. possessio. Augusti. VIII. distinctio. Quo Iure. Si uerò ex causa lucratiua, scilicet donationis, rem habeat, debet eã uero domino, etiam post usucapionem restituere. Nullum enim in hoc patitur damnum, exemplo. l. Qui autẽ. §. Si quid cum pupillo. ff. Quæ in fraudem credito. Nec uidetur (inquit Vlpianus) iniuria adfici qui ignorauit, cum ei lucrum extorqueatur, non damnum infligatur. Hic enim obstant naturalia & Diuina præcepta: Non furaberis: Non concupisces rem alienam.

Illud ignorandum non est: quòd in dubio præsumitur bona fides, nisi probetur cõtrarium. Qui enim dolum seu malam fidem allegat, agẽdo uel ex

cipiens

cipiendo, probare debet. l. Quoties. §. Qui dol. ff. De probat. l. Super seruis. C. Qui milita. poss. uel nō, lib. xij. Licere dominis (ait Iustinianus) adire competentem Iudicem, & suam ignorantiã, eo quòd contrariũ minimè probatur, ostẽdere.

II ADuersus Leges humanas, nulla annorũ præscriptio admittitur. l. Vbi Lex. ff. De usucapio. Vbi Lex (inquit Pomponius) inhibet usucapionem, bona fides possidenti nihil prodest. Multò minus ergo aduersus Diuinas & naturales Leges ualebit ullum longum tempus. Quia Diuina & naturalia Iura, semper manent firma atq; immutabilia. §. Sed naturalia. Insti. De Iur. natu. genti. & Ciuil. Adeò, ut nullus error Iuris naturalis ueniam mereatur. l. Venia. C. De in Ius uocand. Alioqui, & furta, homicidia, rapinæ, ac alia id genus delicta, per tempus excusari possent, quoniam his (autore Sathana) nihil in mundo antiquius est. Accedit quòd Romanus Pontifex, negat ullam hominis dispensationem admitti aduersus Ius naturale & Diuinum. c. Literas. De restitu. spoliato. c. ulti. De præscriptio.

III COloni, precario possidẽtes, usufructuarij, creditores, cōmodatarij, deposita-

positarij, Emphiteotæ, Vasalli, superficiarij, itē generaliter omnes, qui alieno nomine poßident, aduersus eum à quo possesßionem habent, nullo temporis prætextu iuuantur, quia bona fide carent, scientes proprietatem rei ad alios pertinere, quã quàm & ipsi Ius in ea habeant. l. ij. C. De præscriptio. XXX. annor. §. Vsufructuarius. Inst. Per quas perso. uob. acquiri. l. Non solum. §. Qui pignori. ff. De usucapio. l. Nec creditores. C. De pignora. actio. Vnde nihil huic refragatur id quod dicitur in. §. Si quis per XXX. annos. Si de feu. defunct. conten. sit inter domi. & agna. uasal. in usib. feudo. Quia non præscribit domino in proprietate: sed solum in eo, quod inuestitus uideatur uasallus post tantum tempus, etiam si re uera non sit unquam ei tradita possesßio, quæ proprie est inuestitura. c. i. in princ. Quid sit inuestitu. Ibidem.

Huc pertinet, quod Vlpianus in. l. Nunquam. ff. De usuca. Nunquam (inquit) superficies, sine solo capi longo tempore potest. Quasi dicat: Aduersus dominum ipsum cuius solum est, non potest usu capio procedere. Ius autem superficiei, utiq; per tempus acquiritur. l. Cum sponsus. §. In uectigalibus. ff. De Publitia. Adde. l. Generaliter. ff. De acquiren. possesßio.

IIII SVbditi aduersus legitimam obedientiã Magistratus, nullã præscriptionem allegare possunt. Enimuero Iure Diuino & humano talis obediẽtia præcipitur. Apostolus Romano. xiij. Et in Auctẽn. Vt omn. obedi. iudicib. prouinciar. in princi. §. i. & ij. Si quis autem uoluerit eximi Iudicum potestati, faciat id quod bonum est, & non timebit Magistratum.

V RES mobiles, furtiuæ, uel immobiles ui possessæ, usu non capiuntur, etiam ab ijs qui bona fide eas acceperint, propter uitiũ furti & uiolentiæ, quod sequitur res ipsas, quocunq; peruenerint, excepto domino apud quem purgatur hoc uitium. §. Furtiuæ. Insti. De usucapi. Paulus in. l. iiij. §. Quòd autem. Et. §. Tunc in potestatem. ff. Eod. tit.

Sed hic fortè dubitauerit aliquis. Si uitium sequitur rem quoquò uersus, quomodo locum habebit usucapio? Nam primus alienans rem, utiq; intellexit alienam esse. Ergo furtum fecit alienãdo, iuxta uulgatam regulam? Respõdet Iustinianus in §. Sed tamẽ. Instit. dict. tit. Paulus in. l. Potest pluribus. ff. Eod. tit. Potest (inquit) pluribus modis accidere, ut quis rem alienam aliquo errore deceptus tanquam suam uendat fortè aut donet, & ob id à bona

Id à bonæ fidei possessore res usucapi poßit. Veluti, si hæres rem defuncto commodatam, aut locatam, uel apud eum depositã, existimãs rem hæreditariam esse, alienauerit. Item, si quis aliqua æstimatione deceptus, crediderit ad se hæreditatem pertinere, quæ ad eum non pertineat, & rem hæreditariam alienauerit. His casibus nullum cõtrahitur in re uitium: furtum enim sine affectu furandi non committitur. Ergo nihil est quod usucapionẽ impediat. Paulus in. l. Furtum, in princ. ff. De usuca. Et in hoc nihil mutatum est hodie.

In rebus autem immobilibus expeditior olim erat usucapiendi causa, quoniã furtum earum nõ committebatur, abolita quorundam ueterũ sententia. Vnde si quis sine ui nanciscebatur alieni fundi possessionem, quæ uacaret, uel negligentia domini, uel quia dominus sine successore deceßisset, uel quòd hæres possessionem non apprehendißet, uel quia dominus tam diu abfuisset, ut uerisimile uideretur eum dereliquisse possessionem: his speciebus ipse quidem primus possessor usucapere non poterat, quoniam intelligebat se alienum poßidere, et ob id mala fide poßidebat. Sed si alij bona fide accipienti tradidisset, is usucapiebat. §. Quod autẽ. Institu. De usucapionib. l. Quare ipse. ff. Eod. tit.

Iustinianus uerò nõ ab re constituit, eos qui usu-

cam

cuam possessionē alienæ rei propria autoritate occupāt, si fures subtilitate Iuris uideri nō possunt; certè prædones censendi sunt. Ideoq; nullam hodie usucapiendi conditionem, ex delicto possunt alijs, ut ut bona fide accipiētibus, adferre. l. ult. C. Vnde ui. Ridiculum etenim est (inquit) dicere uel audire, quod per ignorantiā, alienam rem aliquis quasi propriam occupauerit. Omnes autem scire debent, quod suum non est, hoc ad alios modis omnibus pertinere. Præscriptio tamē XXX. annorum locum habet, non quia lex probet huiusmodi possessionem, multò minus quòd dominum eum per usucapionem faciat: sed quia generaliter neminem uult audiri post tanta tempora, non uult turbari publicā tranquillitatē æternis litibus, propter alios quoq; possessores longissimi temporis, qui utiq; boni uiri sunt, & res sine fraude habent.

VI RES sacræ, sanctæ, publicæ, tributa, & id genus res Ciuitatum, nullam admittunt usucapionem: Caius in. l. Vsucapionē. ff. De usucapioni. §. Res Fisci. Instit. Eod. tit. l. Competit. C. De præscripti. XXX. anno. l. Via publica. ff. De uia public. Multò minus ea quæ supremæ potestati reseruata sunt, tolluntur ullo tempore, ut uulgò appellāt Regalia: de quibus in Tit.

Regalia

Quæ

Quæ sint regalia. In usi. feudo. Huc pertinet Tit. C. Ne rei domini. uel templo.

VII DOS ante solutum matrimonium, à præscriptiõe exempta est. Triphonius in. l. Si fundum. ff. De fund. dotal. l. In rebus. §. ulti. C. De Iur. doti.

Dos

VIII QVod contra Legem Iuliam repetundarum turpiter datũ est Iudici, cuius & manus & oculos innocentes esse oportet, nulla usucapione adquiritur illi, uel hæredibus eius. Idem dicendum est de uẽditionibus aut locationibus, pluris minoris'ue eo nomine factis, quoniam irritæ sunt, nec ullo tempore confirmantur. Paulus in. l. Quod contra. ff. Ad Leg. Iuli. repetun. Paulus in. l. Bonæfidei, in prin. ff. De acqui. rer. domi. Quare autem Leges tam uehementer execrentur corruptum animi iudicium in Magistratibus, eleganter tractat Iustinianus in Auct. Vt Iudic. sine quo. suffrag. §. Cõsiderauimus. Est nanq; hoc (inquiẽs) sacrorũ eloquiorũ mirabile & uerum: Quòd auaritia, omniũ sit mater malorum: maximè, quando non priuatorum, sed Iudicum inhæret animabus. Quis enim sine periculo non furetur? quis non latrocinabitur sine reatu ad admi

 nistratio-

nistrationem respiciens? Illum nanq; uidens omnia auro uendentem, & præsumens quicquid egerit illicitum, hoc pecunias dando redimet, &c.

IX SEruitutes quæ continuum usum nõ recipiunt, usu quoq; non capiuntur, ut sunt ferè seruitutes urbanæ et rusticæ. Paulus in. l. Seruitutes prædiorum, in princ. ff. De seruituti. Nemo enim (ait) tam perpetuò, tamq; continuè ire potest, ut nullo momento possessio eius interpellari uideatur. Veruntamen, cum prædijs ipsis quibus debentur usucaptis, simul etiam ad bonæ fidei possessores perueniunt, & quantum ad effectũ rei attinet, quodammodo usucapi uidẽtur. Sic accipe Vlpianum in. l. Si aliena res. §. i. ff. De usucapio. Et Paulum in. l. Quædam. Caium in. l. Seruus qui bonafide. §. Incorporales. ff. De acqui. rer. domini. Et ibi Accursius tractat. Cæterum, seruitutes quæ continuam causam habent, sicut aquam ducere, tignũ immissum habere, usu rectè capi ad instar rerum immobilium X. annis inter præsentes, & XX. inter absentes, absolutum est, in. l. Si quis diuturno, in princ. ff. Si seruit. uendicet. l. Si aquam per possessionem. C. De seruitu. & aqu. Nec in his requiritur titulus, sed satis est annos probare, qui incipiunt à die quo usus est quasi pos-

sessor seruitute, scilicet non ui, non clam, non precario. d. l. Si quis, in princ. Paulus in. l. ult. Seruitute (inquit) usus non uidetur, nisi is qui suo Iure uti se credidit. Vlpianus in. l. i. §. Iulianus recte ait. ff. De itine. actuq. priuat.

Quòd autem paulò ante dictum est, seruitutes quæ continuam causam non habent, non usucapi, intelligendũ est de tempore X. XX. XXX. & XL. annorum, non de eo tempore cuius non extat memoria apud homines uiuentes quando cœperit. Vlpianus in. l. i. §. ult. ff. De aq. pluui. arcẽ. Si tamen (ait) agri Lex non inueniatur, uetustatẽ uicem Legis tenere. Paulus ibidem in. l. ij. §. Idem Labeo. Planè (inquit) si fossa iure facta sit, aut cuius memoria non extat, agi tecum posse aquæ pluuiæ arcendæ, ut reficias. Et in. §. seq. pulchre declarat, quomodo probetur nõ extare memoriam. Pomponius in. l. Hoc Iure. ff. De aqu. quotidi. & æstiu. Ductus aquæ (ait) cuius origo memoriam excesserit, Iure cõstituti loco habetur. Quæ Iuriscõsultorum responsa, si diligenter conferas, uidebis quantam uim habeat tempus in uicißitudine rerũ mortalium. Est enim uice Legis, est uice cõstituti, est loco consensus: breuiter, nihil non potest mutare, ut desinant quidam mirari, quomodo directum dominium tribuat. Sic etiam ubi interdicitur usuca

pionibus, ibi utiq; tam infinitum tempus locum habet. Quod nota diligenter ad stabiliendã omnium rerum præsentem Politiam, qua contenti esse debemus, & non ita faciliter ad innouationes externarum rerum moueri, sicut nunc pleriq; suadent.

X M Inoribus XXV. annis, quibus olim per restitutionem in integuum subueniebatur, hodie nulla præscriptio opponi potest ipso Iure. Iustinianus in. l. ult. C. In quib. caus. in integ. restitu. non est necessa. Melius etenim est (inquit) intacta eorum Iura seruari, quàm post causam uulneratam, remedium quærere. Tritum adagium est apud Suidam: Satius est initijs mederi, quàm fini.

proverbium

Sæpè tamen præscriptio currit minori, aduersus quam restituitur si petat. Primum, præscriptiones temporales Statutorum, ubi de damno minoris euitando tractatur, non procedunt ipso Iure aduersus eum. In lucris uerò captãdis, minori præscribitur, sed restitutio non est deneganda. Bar. in. l. Omnes populi. ff. De Iustiti. & Iur. Deinde: Præscriptiones testamentariæ, hoc est, quas testator diffiniuit agendis negocijs, minori obstant, sed tamen restituendo in integrum. Vlpianus in. l. iij. §. Et si. ff. De minorib. Et si (inquit) hæres sit institutus

ſtitutus, ſi à patre in diebus cẽtum ſit emãcipatus, mox patrẽ debuerit certiorare, nec fecerit, &c.

Ad hæc, præſcriptiões tẽporales in iuditijs obſeruandæ per autoritatem Legis uel Iudicis. Veluti, de proſequenda cauſa, de exhibendis inſtrumentis, de appellationibus, & cæteræ id genus, tenent minorem, niſi reſtitutionem impetret. Paulus in l. Et ſi ſine dolo. §. ulti. ff. De minori. Item (ait) & in eremoditijs ei ſubuenitur. Eremoditia, pro eo dixit quod eſt, deſertis cauſis non proſequi iudicium, & abeſſe. Deniq;, præſcriptiones temporales quibus contrahentes ex placito utuntur, puta, de ſoluẽdo intra certum tempus pretio, uel de tradenda re, nocent ſimiliter minoribus. Paulus in l. Aemilius Largianus. ff. De minor. Bar. in l. i. ff. Ex quib. cauſ. maior. Adde quòd præſcriptio aduerſus exceptionẽ non numeratæ pecuniæ, currit minori, uerum reſtituendus eſt. l. Si intra. C. De non nume. pecuni.

Sunt tamen quædam præſcriptiones, ſine ulla ſpe reſtituẽdi procedentes aduerſus minorem. Vt ſunt accuſationes iniuriarum, & accuſatio Iure mariti: item cauſa ſtatus defuncti, & non numeratæ dotis. Triphonius in l. Auxilium. ff. De minori. Papinianus in l. ij. ff. Ne de ſtat. defunct. Nec in ea re (inquit) quæ publicam tutelam meruerit, pu-

filiis agentibus, restitutionis auxilium tribuendum est. l. Si mater. C. Eod. tit. Et in Auct. De tempo. non solut. pecu. super dot. §. Si autem neq;.

XI ADuersus eum, qui legitimè impeditus est quo minus agat, æquum est nullam præscriptionem temporis procedere, durante impedimento. l. i. §. Dies autem. ff. Quand. appellan. sit. l. Contra maiores. C. De inofficio. testament.

XII FIlio familias dum in potestate patris est, nulla præscriptio nocet quin aliquãdo Ius suum persequi poßit. Quoniã sub potestate (etiam si uellet) agere non potest: ideoq; nihil est quòd ei imputetur quare nõ agat. l. i. §. ult. C. De annal. except. l. Quemcũq;, in fi. C. De bon. quæ liber.

XIII TEmpore bellorum, præscriptiones cessant, donec finiantur tumultus. l. Ab hostibus. C. Quib. nõ obijci. long. tempo. præscripti. Idem sentiunt Iurisperiti de magna peste. Bar. in. l. Naturaliter. ff. De usucapio. per. l. ulti. C. De fundis Limitrophis, lib. X I. Et si ab alijs (inquit Imperator) poßidentur (cuiuslibet

spacij

spatij temporis præscriptione cessante) ab uniuersis detentatoribus uendicandos, &c. Erant autē *huiusmodi fundi ad hoc deputati, ut annona inde proueniens duceretur in castra militum limitaneorum, id est, qui in limitibus imperij excubabant aduersus incursionem barbarorum.*

XIIII Q*Vo tempore iacet hæreditas, præscriptiões cessant, & certè æquum est hoc tēpus immune conseruari, ut tractant* Doctores *in. l.* Licet. C. De Iur. *deliberan.*

DE INTERRVPTIONE VSV*capionis & præscriptionis.*

P*Er interruptionem quoq; impediuntur usucapiones & præscriptiones.* Paulus *in. l. ij. ff.* De *usucapio.* V*surpatio (inquit) est usucapionis interruptio.* Oratores *aūt usurpationē, frequētē usum uocant.* Itaq; *secundū subiectā materiam oportet interpretari hoc uerbū: ut cū de* Iure *usucapiēdi tractatur, accipiamus usurpationē, pro interruptione, sicut in. l.* Naturaliter*. ff. dict. tit.* Cū *uerò alibi incidit eius mētio, intelligamus usum frequentem, & nonnunquam* Tyrannum *illum,* Morem. Vlpianus *in. l.* Iniuriarum *actio. §. ult. ff.* De *iniuri.* V*surpatum tamen (inquit) & hoc est, tam*

Vsurpatio

 etsi

etsi nullo Iure, ut quis prohiberi poßit ante ædes meas, uel Prætorium meum, piscari.

Est autem duplex interruptio: Naturalis & Ciuilis, sicut & possesßio bifariam consideratur. Naturalis contingit extinctis his, quæ ad substantiam usucapionis naturali ratione requiruntur, ut sunt, possesßio, titulus, bona fides, & res ipsa nõ uitiosa. De possesßione, loquitur Paulus in.l. Naturaliter.ff. De usucapioni. Naturaliter (inquiens) interrumpitur possesßio, cum quis de possesßione ui deijcitur, uel alicui res mobilis eripitur. Quo casu non aduersus eum tantum qui eripuit, interrumpitur possesßio, sed aduersus omnes. Accursius uoluit emendare uerba Iurisconsulti, nec percepit hanc phrasim. Loquitur enim Iurisconsultus de interruptione possesßionis, per quam usucapio procedebat aduersus omnes. Ergo interrũpitur aduersus omnes, hoc est, omnes uti possunt beneficio interruptionis. Adde.l. Cum notißimi. §. Imò & illud. C. De præscrip. XXX. anno. De titulo, tractat Vlpianus in.l. Pomponius. §. Quæsitum. ff. De acquiren. possesßio. Et quidem (ait) in emptoribus, possesßio interrũpitur, uidelicet, si alius acquisierit rem. Marcellus in.l. Qui bonafide, in prin. ff. Eod. tit. Qui bonafide (ait) fundum alienũ emerit, eundemq; à domino conduxerit, quæritur, utrum desinat

nat poßidere, an non? Respondeo: In promptu est ut desierit poßidere. Paulus eleganter in.l. ij. §. ulti.ff. Pro empto. De bona fide autem, superius dictum est, quòd incidente quandocunq; mala fide, usucapio non procedat, iuxta illud: Non concupisces rem alienam. De re deniq;, aut prorsus interempta, aut in aliud corpus translata, adi Paulum in.l. Qui uniuersas. §.i ff. De acquirē. possesio. Et Pomponiū in.l. Rerū mixtura. ff. De usucapio. ubi tria corporum genera eleganter distinguit ac declarat, quatenus mixtura eorum interrūpat usucapionem.

Ciuilis interruptio est, quæ per autoritatem Iuris impedit usucapionem, etiam si prædicta ad naturam eius requisita non deficiunt. Veluti, per uocationem in Ius, per litis contestationem, uel si aliquo facto interpelletur præscriptio. Vt si debitor præscripturus iam iam actioni, tradat pignus, uel aliam cautionem, uel soluat usuras creditori: ipse enim aduersus se usurpat præscriptionem ciuiliter. l. Cum notißimi. §. Imò & illud. C. De præscript. XXX. annor.

Differentiā inter Naturalem & Ciuilem interruptionem suprà tetigimus. Nam Naturalis tam latè patet, ut exinde nulla præscriptio, siue aduersus interrumpentē, siue aduersus quemcunq; aliū

procedere poßit, nisi denuo cœpta & continuata.l.Naturaliter.ff.De usucapion.Ciuilis uero, soli interpellanti prodest, aduersus alios interim nihilò minus procedente præscriptione. Papinianus in.l.Intra quatuor.ff.De diuers.et temporali.præscripti.Et hæc quidem generaliter dicta sint.Videamus autem propius & in speciem, quomodo interrumpantur usucapiones & præscriptiones, & in primis rerum corporalium.

Vsucapio triennij, non nisi per sententiam Iudicis interrumpitur. Quare ad complendam quidem usucapionem, nihil nocet poßidenti, si in Ius uocatus, aut litem contestatus cum aduersario fuerit. Caius in l. Si post acceptum.ff.De rei uendica. Paulus in.l.ij. §.ulti. ff.Pro empto.Si rem alienam (inquit) emero, & cum usucaperem eandem rem, dominus à me petierit, non interpellari usucapionem meam litis contestatione.

Vsucapio longi temporis, litis contestatione interrumpitur, sed non sola citatione. Vt ecce, poßides bona fide rem alienam. Petiturus eam, uocat te in ius: adhuc non interpellatur tua poßeßio ad complendam usucapionem. Contestatur aduersarius litem tecum. Iam incipit deficere usucapio, nec procedit tibi, etiamsi per moram sequentis iuditij compleas usucapiendi tempus. Respicitur enim retro ad

tro ad litis contestationem. Sic intellige.l. Moræ li tis.C. De rei uendicatio. Et semper esto memor æquitatis, quæ dictat utique, rem alienam post contestatam litem usucaptam, restitui oportere, ne actori totis uiribus ad recuperandam rem suam incumbenti, obsit tempus iudicij, quod ad iuuandam uniuscuiusq; iustam causam, non ad nocendum est introductum. Et hic est uerus sensus.l. Si post acceptum.ff. De rei uendicatio.

Præscriptiones longißimi temporis XXX. & XL. annorum, per solam in Ius uocationem interpellātur, multò magis ergo per litis cōtestationem et sententiam Iudicis.l. Sicut. §. Quæ ergo. Et.l. Cum notißimi. C. De præscriptio. XXX. anno. Hæc de ciuilibus causis.

Præscriptiones temporales quæ actionibus ex delictis obstare solent, per solū libellū qui Iudici olim nō ab re primū omniū exhiberi solebat, interrūpūtur. Igitur haud dubie etiā per uocationē in Ius et per litiscōtestationē.l. Mariti. §. Quinquennium. Et. §. seq. ff. Ad Leg. Iuli. de adul.

Præscriptiones deniq; absolutæ (ut sic dicam) quæ ad adquisitionē dominij nō pertinēt, sed alio modo obstāt faciētibus aliquid, aut prœmaturius, aut tardius q̄ par est, interrūpūtur omnibus prædictis modis, et præterea libello supplicatorio Prin

cipi

cipi porrecto, qui in hoc articulo uim Iudicialis li
belli habet .l.i. & .ij.C. Quand. libel. Princ. dat.
Idē dicendum est de annalibus Prætorijs præscri
ptionibus, hoc est, quæ ex Statutis municipalibus
descendūt. Hæc de rebus corporalibus.

Incorporalium uerò rerum usucapiones, uelu
ti, Seruitutum, libertatis, & aliorum Iurium, sic in
terpellantur. Primum, amissa possessione prædij
cui debetur seruitus, uel cuius libertatem erat usu
capturus, si ad tempus statutum, puta, X. annis in
ter præsentes, aut XX. inter absentes, possedisset
continuo, cessat usucapio .l. Si ædes. ff. De seruitu.
urba. præd. Natura enim (ait Vlpianus) seruitutū
ea est, ut poßideri non poßint, sed intelligatur pos
seßionē earum habere, qui ædes poßidet. Deinde,
si impediatur usus illius seruitutis uel cuiuslibet Iu
ris. Quia cum patientia illius, cui præscribitur, sit
de substantia usucapiendæ seruitutis: cessante ea,
non procedit usucapio seu præscriptio. Denique,
per litis contestationem interpellatur usucapio
Iurium, sicut superius de rebus corporalibus di
ctum est.

Sed quid, si propter aduersarij potentiā, uel ab
sentiā, uel aliud impedimentum, nō liceat eū in Ius
uocare, multò minus cum eo litē contestari? Respō
deo: sufficere protestationē apud Iudicē factā, se

cundum

eundum formam.l.Vt perfectius.C. De annal.ex ceptio.Et XVI.q.iij.§.Potest. Quòd si neque protestãdi fuerit copia,sufficit publica insinuatio.

DE HORA, DIE, MENSE, & anno, quatenus ad Ius attinet.

Horæ uocantur partes in quas distinguitur dies. Hæ principio duodecim institutæ sunt,qui numerus longo tempore custoditus est,donec in XXIIII.horas dies apud Romanos diuideretur.

Dies itaq; apud uarias Gentes uariè accipiebatur.Nam apud Romanos, à media nocte ad mediã noctem sequentẽ, finiebatur, ut in.l.More.ff. De feri. More Romano(inquit Paulus) dies à media nocte incipit,& sequentis noctis media parte finitur.Itaq; quod in his XXIIII.horis,id est, duabus dimidiatis noctibus, & luce media actum est,perinde est quasi quauis hora lucis actum est. Apud Aegyptios simili modo obseruabatur. Apud Athenienses totum id tempus quod ab occasu ad occasum est,dies habebatur.Nunc ab ortu, ad occasum solis,uulgò nuncupamus diem,more(ut paulò ante dictum est)uetustißimo, quo dies primum in XII.horas est diuisus.Vnde CHRISTVS seruator noster Ioan.XI. Nónne (inquit) XII.
sunt

ſunt horæ diei? Et Geneſis I. Et diuiſit lucem à te nebris, appellauitq; lucem diem, et tenebras noctẽ. Quò reſpexit Proculus in.l. Hæc uerba. ff. De uer bo. ſignifica. Diſiunctiuum eſt (inquit) ueluti cum dicimus, aut dies, aut nox eſt, quorum poſito alte ro, neceſſe eſt tolli alterum. Et Claudius in.l. Aut facta. ff. De pœn. Tempus (ait) diſcernit emanſo rem à furtiuo, et effractorem uel furem diurnum, à nocturno.

Prætcrea, dies accipitur pro tempore intermi nato, idq; fœmineo genere, ut longa dies nihil non in aliam trãsfert faciẽ. Vnde eſt iſta locutio: Pro mittis annua, bima, trima die, hoc eſt, tempore uni us, duorum, trium annorum, dare decem? Vlpianus in.l. iij. ff. De annu. legat. Si legatum (inquit) ſit relictum, Annua, bima, trima die, triginta for tè, dena per ſingulos debentur annos, licet non fu erit adiectum æquis penſionibus. Et probat ibi Vl pianus, idem Ius eſſe, ſi teſtator decem, trima die legauerit. Quod nota.

Quomodo igitur (dices) intelligendus fu erit dies in Iure Ciuili? Reſpondeo: ſubiectam ma riam eſſe reſpiciendam. Nam cum aliquid tracta tur, quod aliam rationem in luce, aliam in tene bris habet, antiquiſſima & uulgaris diei appel latio

latio retinenda est. Sinautem quæratur de continuo temporis successu, sequi oportet Romanam institutionem, ut in materia præscriptionum. Nam tempus ita noctu procedit, ac die, ad complendam usucapionem. Vlpianus in. l. In usucapionibus. Et lege sequent. ff. De usucapionib. Ideoque (inquit) qui hora sexta diei Kalendarum Ianuariarum poßidere cœperit, hora sexta noctis pridie Kalendarum Ianuariarum implet usucapionem.

Hebdomadæ, quas Latini septimanas appellāt, septem dierum hic intelliguntur, secundum communem usum. Alibi tamen de septenario numero quarumcunque rerum dicuntur. Vnde Leuiti. XXV. Numerabis quoque tibi (inquit dominus ad Mosen) septem hebdomadas annorum, id est, septies septem annos. Quòd autem Iustinianus in. l. ij. §. Quod cœlesti, C. De ueter. Iur. enuclean. de numero septenario scribit quasi naturam & artem numerorum in se contineat, nihil moror, multò minus quod Accursius ibi adijcit de trinitate, & numero quaternario. Vnde credo sumptam distinctionem inter naturalem & artificialem diem, quam cum anxie tractent plerique, nihil planè ad usum forensem respiciunt, quorsum pertineat, nec admodum probari potest.

Menses

Menses autem, anni diuisionem constituunt, sicut horæ, diei. Mensiū uerò alij sunt XXXI. alij XXX. dierū. Februarius, XXVIII. dies habet. Quot igitur dierū accipiemus mensem cū eius mentio inciderit? Iurisperiti rectè tradunt, appellationē Mensis sic interpretādam, ut inciderit quo tempore uertitur controuersia. teste Bar. in. l. Cū bisextus. ff. De uerbo. signi. Vt ecce: Si diffinitū fuerit tempus alicui, uel designatus terminus sub Iunio, computabuntur XXX. dies, si sub Iulio, numerandi sunt XXXI. Nisi tamen circumstātia causæ desideret diuersum.

Annus deniq; apud Romanos uariè obseruabatur, usq; ad tempora Caij Iulij Cæsaris, qui omnē rationem temporum uagam adhuc atq; incertam, ordine diffiniuit, Suetonio & Plinio autoribus. Nam annum in CCCLXV. dies extendit. Iulianus in. l. Ita uulneratus, §. i. ff. Ad Leg. Acquil. Nā qui prior (ait) uulnerauerit, tantū præstabit, quanti in anno proximo homo plurimi fuerit, repetitis ex die uulneris trecentis sexagintaquinque diebus.

Respexit autem Cæsar ad cursum solis, qui totidem diebus & quadrante, cursum suum conficit. Et ne huic dierum numero ad annum constituendum quadrans deesset, uoluit, ut quarto semper

anno

anno, Sacerdotes qui mensibus ac diebus fastis & nefastis præerant, unum intercalarent seu interponerent diem, uidelicet eodem tempore quo antea totus Mensis intercalari solebat, hoc est, ante quinque ultimos dies Mensis Februarij, idque bisextum appellari iußit. Vnde iam nunc quartum quenq; annum dicimus bisextilem. Quia duobus continuis diebus bis dicimus: sexto Kalendas Martias, duos dies pro uno computantes. Vt sit bisextum quasi bis sextū. Cuius meminit Celsus in l. Cum bisextus. ff. De uerborum significatio. Cum bisextus (inquit) in Kalendis est, nihil refert utrū priore, an posteriore die quis natus sit. Nam id biduum pro uno die habetur, sed posterior dies intercalatur, nō prior.

Initium uero anni Romulus olim Martio dabat, cuius Mensis prima die ignem nouum incendentes, annum auspicabantur. Deinde, Numa Pompilius, adiectis duobus Mensibus, Ianuario & Februario, Ianuarium tanquam bicipitis Dei respicientis transacti anni finem, & prospicientis principium futuri, primum esse uoluit, sicut & nunc est.

Hebræi, in Mense nouarum frugum annum initiabantur. Exodi XIII. Hodie (inquit Moses) egrediemini mense nouarum frugum. Et

ibidem cap. XII. Mensis iste (ait) uobis principium mensium, primus erit in mensibus anni.

Nos hodie principium anni non ab re tribuimus natiuitati beatißimi Seruatoris nostri IESV CHRISTI, ut ab illo die supputemus annũ. Enimuero cũ hæc scriberẽ, annus fuit à Christo nato millesimus quingẽtesimus trigesimus octauus

Annus autem alia inspectione est duplex: uidelicet continuus & utilis. Continuus est, in quo dies ad momentum reputantur, nullis agendi obstaculis interim exceptis. Vt in usucapionibus. l. Nanque. §. i. ff. De usucapionib. Vtilis autem annus, constat ex eo tempore, quo licet agere quia adest reus, item & Iudex. l. i. ff. De diuers. & temporali. præscriptio. Quam differentiam hodie quoque seruamus, præterquàm in integrum restitutione.

Illud sanè non est prætereundum, quòd cum annus omnes Menses semel concludat: tempus censetur omnibus rebus agendis aptum & sufficiens. Vnde Legislatores plerunque appellationem competentis temporis, de anno interpretari solẽt, ut est uidere in. l. Fortißimi. C. De erogand. milita. anno. lib. XII. Quod & prouerbialis hyperbole ostendit. Nam cum moram longam significamus, solemus dicere: Annus est. Terenti.

Et

Et nostin' (inquit) mores mulierũ? dũ moliuntur, dum comuntur, annus est. Non est proinde ulla in Iure, annali præscriptione frequentior. Et pleræque Ciuitates, ad omnia paßim negotia anni tempus diffiniunt. Quod tamẽ nimis durum existimo, propter immensam rerum uarietatem. Certè non potest illa qualiscũq; obseruantia, ad absentes pertinere & aduenas.

Tractant igitur Iurisperiti hanc quæstionem: Vtrum ualeat Statutum Ciuitatis: Quòd nisi quis intra annum & diem persequatur Ius suum, exinde non admittatur? Bar. in. l. Omnes populi. ff. De Iustiti. & Iur. uidelicet in repetitione, uidetur sentire, quòd hoc statutum non ualeat. Cui subscribit Anto. de Butri. in. c. ult. De præscript. Ioan. Andre. in. c. ij. De except. lib. VI. Sed idem Bart. in l. Sequitur. §. Si uiam. ff. De usucap. Et in. l. Cum notißimi. C. De præscript. trigin. anno. alijsq; locis, cõtrarium diffinit. Accedit glo. in. c. i. §. Porrò: Qualit. olim poter. feud. aliena. quã Bal. ibi & probat & commẽdat. Ang. in. l. ij. ff. De usufruct. ear. rer. quæ usu consumun. Iason Institu. De acti. in princ. Et hæc posterior Barto. sententia, quòd tale Statutum ualeat, Iure est uerißima, quoniam propius accedit ad dirimendas lites hominum in eadem Ciuitate & (ut dici solet) naui, uitam agentium

tium, inter quas perniciosæ sunt discordiæ. Hactenus de explicatione Vsucapionum, & præscriptionum generaliter diximus: reliquum est, ut exempla in speciem uideamus.

DE ACQVIRENDO RERVM dominio.

X Dierum.

I SI is cui ad tegularum, uel columnarum usucapionẽ X. dies superessent, in ædificium eas conieciſſet, nihilominus eum usucapturum si ædificium possedisset, Pomponius secundum Labionem probat, in. l. Rerũ mixtura. §. Labeo. ff. De usucapio.

XXX Dierum.

II EVm qui uiæ, itineris, uel alterius Iuris quasi possesionem habet, Prætor tuetur, modo eo anno sit usus tali iure, saltem modico tempore, hoc est, XXX. diebus. l. i. §. Hoc interdicto. ff. De itiner. actu. priua.

III Annorũ.

III POssessor bonæfidei triẽnio usucapit res mobiles, & acquirit directũ dominium. Instit. De usucap. in princ. Olim annus dabatur.

IIII Annorũ.

IIII BOna fisco uacantia, si ab alijs posideri cœperint, quatuor annis usucapiuntur

piuntur. Numerabitur autem quadriennium ab eo die, quo denunciatum est procuratori fiscali bona uacare, puniendo certè ob negligentiam suam. l.i. §. Diuus Pius. ff. De Iur. fisc. l.i. C. De quadrien. præscrip. Tractatur in. l.ij. C. Commu. de usuc.

V RES immobiles, cum titulo indicante iustam causam poßidendi, hoc est, formulam acquirendi dominij iure probatã, X. annis inter præsentes usucapiũtur. Instit. De usucapi. in princ. l.i. C. De usucap. transfor.

X Annorũ.

VI INter absentes acquiruntur res immobiles XX. annis, ut probatur in locis iam allegatis. Et hoc tẽpus nũc uocatur longum, scilicet X. & XX. annorũ. l. Si quis emptionis. C. De præscript. XXX. annor.

XX Annorũ.

Eodem tempore XX. annorum, defenditur libertas. l.ij. C. De præscript. long. tempo. quæ pro liberta. Sed ex diuerso, contra libertatem nõ opponitur hæc præscriptio, id est, in homine libero non adquiritur hoc tempore seruitus, & ne quidẽ sexaginta annis. l. ult. C. De præscripti. XXX. annorum. l. ult. C. Vbi caus. stat. agi deb. Libertas enim omnibus rebus fauorabilior est, dicit Caius. ff. De regul. Iur.

Sed qui sunt accipiendi præsentes, & qui absentes? Iustinianus in.l.ult.C.De præscript. long. tempo.diffinit absentes eos intelligi,qui non in eodem loco,id est,in diuersis Prouincijs domicilium habent.Præsentes autem, qui eiusdem prouinciæ habitatores sunt. Itaq; locum domicilij, non de eadem Ciuitate,ut alibi,sed de eadem prouincia uult intelligi.

DE EXCEPTIONIBVS.

XXX Dierum.

I CReditor qui per chyrographum suum fatetur, aut circumducit instrumentum debiti,uel etiam reddit debitori,spe futuræ solutionis,quæ tamen non sequitur, habet triginta dies ad proponendam apud Iudicem exceptionẽ non numeratæ pecuniæ. l.In contractibus.§.Superest.C.De non numera.pecuni.

II Annorũ.

II SI uerò debitor chyrographo suo,aut instrumento publico fateatur se debere, numeratamq; esse talem pecuniam,puta decem,cõceditur ei biennium ad intendendam querelam seu exceptionem non numeratæ pecuniæ, quam numeraturum sibi creditorem omnino sperauerat, siue ex mutuo,siue ex alijs quibuslibet cõtractibus.Nã non pertinet exceptio non numeratæ pecuniæ

ad mu-

ad mutuum duntaxat, sicut prima facie uidentur indicare uerba, uerumetiam si debitor, traditionẽ rei ex alio contractu bona spe confiteatur, potest excipere intra hoc tempus, non esse secutam. l. In contractibus, in princ. C. De non numerat. pecun.

III Si dos cauta & instrumento comprehensa, non tamen numerata, & matrimonium intra biẽnium solutũ fuerit, tunc oportet maritum uel eius hæredem intra tres menses à die soluti matrimonij, opponere exceptionem non numeratæ dotis. Auctẽn. Quod locum. C. De dot. caut. non numerat.

III Mensium.

IIII Maritus legitimæ ætatis, soluto intra biennium matrimonio, habet annum ad excipiendum de dote cauta non numerata, postea minimè audiẽdus. Hæredes quoq; eius debent queri intra annum à die mortis. l. ult. in fi. Et Auctẽn. Quod locum. C. De dot. caut. non numerat.

I Anni.

V Vt semel esset inter homines terminus & finis litiũ quarumcunq;, optima ratione introductum est, ut possessio triginta annorum omnibus præstet securitatẽ. Habẽt enim

XXX Annorũ.

 saltem

ſaltem exceptionem tam longæui poſſeſſores, qua ſe tueantur aduerſus omnes actores, etiam ſi titulum & cauſam ſuæ poſſeßionis probare non poſſint. Nam ſi & titulum oſtẽdere, & bonam fidem ſyncera conſcientia profiteri poſſunt, haud dubie datur eis & actio, ne dum exceptio. l. Si quis emptionis. §. Quod ſi quis. C. De præſcript. triginta annor.

XL Annorũ.

VI Svnt quædam actiones, quas præcedẽte temporis diffinitione tolli nõ oportet: eas igitur XL. annis omnibus modis tolli uoluerunt Imperatores. Exemplum eſt de actione hypothecaria in .l. Cum notißimi, in princ. Et. §.i. Iunct. l. Omnes. C. De. præſcript. trigint. anno. Et ſicut tempus uiginti annorum dicitur longum, ita triginta annorum nuncupatur longißimum. Quod diligenter obſerua.

Tempus quod excedit hominum memoriam.

VII Cvm cœptæ poſſeßionis nulla prorſus apud homines uiuentes extat memoria, uſucapiendi ſpecies eſt omnium efficacißima. Poſt tantum enim ſæculum, nullo probationis genere homini poßibile eſt, aut defendere, aut impugnare fidem poßidentis. Quamobrem ceſſat tũc neceſſario omnis diſputatio de Iure poſ

ſeßio-

sessionis, uel alterius rei. Et hæc est ratio, quare tã immẽso tẽpore id acquiri permittatur, quod alioqui nullam supradicti temporis usucapionem admittit, ut tractat Barto. cum alijs in. l. Si publicanus. §. ult. ff. De publica. & uectigali. l. Hoc Iure. §. Ductus aquæ. ff. De aqu. quotid. & æsti. l. i. §. ult. ff. De aqu. pluu. arcen. Iason in. l. Is qui putat. ff. De acquirẽ. poss.

Quomodo autem probari debeat, memoriam non extare, nemo melius quàm Paulus ipse tradit in. l. penul. ff. De probat. Et in. l. ij. §. Idẽ Labeo. ff. De aqu. pluu. arcen. His uerbis: Idem Labeo ait: Cum quæritur an memoria extet ex facto opere, non diem & Consulem ad liquidum exquirendum: sed sufficere si quis sciat factum esse, hoc est, si factum esse non ambigitur. Nec utiq; necesse est, supercsse qui meminerint, uerumetiã si qui audierint eos q memoria tenuerint. Plura hac de re scribenda uiderentur, nisi temporum duntaxat rationem obiter tractandam suscepissemus.

DE ACTIONIBVS.

I IS qui emit iumentum ornatum, quod deinde sine ornamentis traditur, potest emptor aduersus uenditorẽ redhibitoria actione, ut — LX Dierum.

ornamēta quoq; tradat, intra LX. dies experiri. l. Aediles. ij. in princ. ff. De Aedilit. edict.

LX Dierum.

II Si quis ita emat, ut nisi res empta placuerit, redhibeatur, nullo tamē adiecto tempore, licebit redhibere intra LX. dies utiles, postea nō audictur. l. Quod si nolit. §. Si quid ita. ff. De Aediliti. edict.

Sed quid si paciscantur contrahentes, ut semper liceat ad nutum emptoris redhibere? Respōdeo, ualere pactum. Vlpianus in. d. §. Si quid ita. ff. De Aediliti. edict. Si uerò (inquit) conuenerit, ut in perpetuum redhibitio fiat; puto hanc cōuentionem ualere. Item, si tempus LX. dierum præfinitum redhibitioni præterierit, causa cognita iudicium dabo. Ex quo loco haud dubie probatur, pactum redimendi (ut uulgo nuncupamus) in contractibus reddituum, bono Iure censeri ualidū. Quod cum nonnulli putent usurarium, insinuant sese nescire quid sit usura, & qualis sit emptorum reddituum contractus, de quo aliâs. Interim, redhibere est facere, ut rursus habeat uenditor, quod habuerat. Et quia reddendo id fiebat, idcirco redhibitio est appellata, quasi redditio. l. Redhibere. in prin. ff. De Aedil. edict.

Vendi

III VEnditor debet certiorem facere emptorem, quid morbi uitij'ue in re uendita sit. Quod nisi faciat, datur aduersus eũ intra duos menses Iuditium redhibitorium. l. i. §. Aiunt Aediles. Et. l. Si uenditor. ff. De Aediliti. edict.

II Mensium.

IIII NVncians alicui nouum opus, debet eam causam quàm primum liceat, prosequi: ne cessans à cœpto ædificio, & temporis, & sumptus iacturam patiatur. Vnde Iudex tenebitur hanc controuersiam intra tres mẽses diffinire. Quòd si qualitas negotij longius tempus requirat, potest is cui nunciatum est, cautionem fideiussoriam exponere, uidelicet demoliturum se opus suis sumptibus, si non rectè ædificatũ esse, pronunciatum fuerit. Sic enim & ædificanti, & nuncianti satis consulitur. Vlpianus in. l. De pupillo. §. Si is cui. Et in. l. Stipulatio. §. Si quis autem. ff. De oper. nou. nunciatio. l. i. C. Eod. tit. Accedit. l. ult. C. De ædifi. priua. quam tamen citra necessitatem, in uarios sensus retorquent.

III Mensium.

V ACtionem redhibitoriam ad id quod interest actoris, intra sex menses intendere oportet. Vlpianus in. l. Sciendum. §. ulti.

VI Mensium.

Papi-

Papinianus in .l.Cum sex.ff. De Aedilit. edict. Cũ sex menses(inquit)utiles quibus experiundi potestas fuit, redhibitoriæ actioni præstantur, non uidebitur potestatem experiundi habuisse, qui uitiũ fugitiui latens ignorauit. Adde.l.ij.C. De Aediliti. acti.

I Anni. VI Actio quanto minoris Prætorea, competens ei, qui uitiosum animal ignorans emit, anno finitur.l.Sciendum. §.ulti.ff.De Aediliti. edict.l. ij. in fi. C. De Aediliti. actioni.

I Anni. VII Cum per deiectionem uel effusionem, liber homo perimitur, actio deiecti annalis est. In alijs uerò casibus perpetua. l.Si uerò plures. §.Hæc autẽ actio .ff. De his qui deiecc. uel effude.

II Annorũ. VIII Actio de dolo malo, hodie durat biennio continuo, à die admißi doli, siue adsit, siue absit dolum passus. Adeoq; tota causa debet intra biennium diffiniri.l.ult.C, De dol.mal. Vbi Doctores admonent lectorem, quàm speciale sit in hoc iudicio, quòd doli mali persecutio non perpetuatur litisconteſtatione, quæ utique om-

omnes actiones tẽporales, solet facere perpetuas.

IX Aestimatio quadrupedis in Iuditio Legis Acquiliæ, ex primo capite, fit quanti in eo anno plurimi fuerit. l. ij. in prin. Et. l. In Lege Acquilia. ff. Ad Leg. Acquil. Ex tertio autem capite de ruptis, fractis, exustis rebus, fit æstimatio, quanti ea res in diebus triginta proximis fuerit. l. Si seruus. §. Tertio capite. ff. Ad Leg. Acquili.

I Anni.

X Accusatio peculatus, quinq; annorũ est. l. Peculatus crimen. ff. Ad Leg. Iulia. pecula. Peculatus autem crimen est, cum intercipitur pecunia destinata, uel Religioni, uel usui publico. Pœna eius, est deportatio. l. i. ij. Et. iij. ff. dict. tit.

V Annorũ.

XI Omnis actio iniuriarum annalis est, quicquid nonnulli disputent diuersum esse de iniuria (ut ipsi uocant) reali. l. Si non conuitij. C. De iniur. Hæc enim interpretatio, ut post annum non detur ob contumeliam actio, propius accedit ad mansuetudinem, quam charitas à nobis exigit: uidelicet ut ad remittendam, non ad persequendam iniuriam simus propensi. Et profecto

I Anni.

fecto, grauißima pœna adficitur aduersarius, cum iniuriæ nobis illatæ obliuiscimur, iuxta illud: Mihi uimdictam, & ego retribuam illis.

I Dici.

XII SI inter Christianos fratres (loquor de uniuersa Republica) suboriatur dissensio, eam iubet Apostolus eodem die, ante solis occasum dirimi, ne latius serpat ad omnia mala. Ephes. iiij. Irascimini (ait) & non peccetis, sol ne occidat super iram uestram.

Hanc catholicæ præscriptionis speciem ideo inserui, ut uideres bone lector, longe admodum præstare, in materia iniuriarum, ferre Legem obliuionis, quàm iudiciariæ persecutionis. Et tutißimam esse interpretationem semper, quæ tendit ad præripiendam litium occasionem.

I Anni.

XIII ACtiones quæ ex Romani Prætoris Iurisdictione proficiscũtur, plerunq; intra annum exerceri poßunt. Siquidem & ipsius Prætoris apud Romanos, intra annum erat Imperium. Instit. De perpe. & tempora. actioni. in princ.

Ciuitates Germaniæ, multum imitantur Prætorem Romanum, & ferè in Statutis suis semper utuntur annali præscriptione, ut suprà dictũ est.

SI ac-

XIIII SI accusator fuerit impeditus legitime, aut mortuus, potest quidem accusatus petere aboleri nomen suum, hoc est, absolui se à Iudicio: attamen permittitur ipsi accusatori cessante impedimento, uel hæredi eius, intra XXX. dies utiles, repetere ex integro reũ, & de eodem crimine denuo accusare. l. iij. §. ulti. Et. l. Hi tamen. ff. De accusationi.

XXX Dierum.

XV EI qui criminaliter accusatus olim de una Prouincia ad aliam exhibendus erat, ut ab eo Iudice damnaretur, triginta dies dari solebant ad componẽdas res suas. l. ij. C. De exhiben. & transmitt. reis. Hodie uero istæ transmißiones non sunt in usu.

XXX Dierum.

XVI IS qui rẽ litigiosam alienat in hoc, ut actor duriorem habeat aduersarium, intra annum de eo quod interest actoris, conueniri potest. l. Vel post annum. ff. De aliena. Iuditi. mutan. caus. fact.

I Anni.

XVII QVi pecuniã accepisse dicitur ut alij negotium faceret, uel non faceret, is intra annum in quadruplum, postea in simplum, actione in factum cõueniri potest. l. i.

I Anni.

l.i.ff.De calumniato.

Negotium autem facit qui per calumniam fingit litem, cum Iure nullam habeat, uel eam quam exercere debeat, dißimulat in detrimentum alterius, utroque casu corruptus pecunia. Vlpianus in d.l.i. uocat sordidam concußionem, quæ à transactionis officio longe distat. Transactio enim quærit pacem, & finem litium: calumnia discordiam parit & dispendium. Transactio ex bona fide procedit: calumnia ex dolo malo, tantoq; magis nocet, quanto latẽtius procedit ad nocendum. De calumniatoribus, alibi scribendum fuerit.

I Anni.

XVIII Is qui uim fecit, intra annum utilem recte conuenitur, tametsi nihil ad eum peruenit. l. ij. C. Vnde ui.

DE IVDICIIS.

III Dierum.

I Cum recusatur Iudex ob quamcunque causam, oportet litigatores intra tres dies eligere arbitros, de recusatione & tota causa cognituros. l. ulti. C. De Iudit. Illico autem (inquit Iustinianus) id est, intra triduum proximum, sine ulla dilatione compelli arbitrum uel arbitros eligere, & apud eos litigare, ne & datus Iudex remoueatur, & alter non eligatur.

Iudices

II IVdices olim functi officio suo tenebantur in eadem prouincia uel Ciuitate cui præfuissent, quinquaginta diebus palàm commorari, ut de culpa fraudibusque, si quas admisissent, conuenirentur, ac rationem redderent: id quod uulgò subire Syndicatum, Latine autem causam dicere, & causæ dicendæ obnoxium esse, nuncupamus .l. i. C. Vt omn. Iudic. tam Ciuili. quàm milita. Idem obseruabatur de assessoribus & Consiliarijs Iudicum .l. iij. C. De assessorib. Consiliarios Iudicum (inquiunt Imperatores) & Cancellarios, & eos qui domesticorum funguntur officio, post depositam administrationem per quinquaginta dies in prouincia residere præcipimus. In Italia apud Bononienes, uidi huius Syndicatus uestigia obseruari in Potestate (ut ipsi uocant) et Iudice, qui ne ciuibus suspectus sit, ex aliena Republica solet accersiri solenniter.

L Dierum

III IVdices obnoxij causæ dicēdæ uel Syndicatui, ut dictū est, cum conueniebātur, ne forte innocētes iniqua dilatione grauarentur, intra XX. dies, aut absoluendi, aut condemnandi erant. l. i. §. ulti. C. Vt omni. Iudi. tā Ciuil. q̄ milit.

XX Dierum

IIII Actor olim anteà quā libellum Iudici exhiberet, satisdare teneba

II Mensium

F tur

tur contestaturũ se intra duos menses litem cum aduersario. Quòd si sua culpa secus continge- ret, restituturum ei duplum totius damni. Aucte. Libellum. C. De litis contestation. Bartolus & alij dicunt, hoc Ius in desuetudinem abijsse: sed nescio quàm feliciter, adeo nunc scatent omnia tribuna- lia calumnijs litigatorum, præsertim in differen dis controuersijs: Bonos uiros semper excipio.

I Anni. V A Ctori post tria citatoria Edicta contumaci, datur annus: quo elap- so, Iudex cognita causa proferre debet sententi- am. In Auct. De litigios. §. Omnẽ uero (inquit Iu- stinianus) causarum finem uolentes celeriter per- uenire, & illorum malignitatibus obuiamus, qui tantummodo proponunt actiones, nolunt autem usque ad finem exercere Iuditium, dicentes: Le- gem esse quæ decreuit: Neminem compelli actio- nes suas exercere nolentem, &c. Quæ uerba pro pterea addidi, ut uideas insigne exemplum Acri- bodicæi ac iniqui interpretis, cuius alibi mentio- nem fecimus.

III Mẽsium. VI A Ltero litigatorum cõcludente in causa, si alter (fortè per calumni am, differendæ litis gratia) dicat se habere, quod adhuc proponat causæ suæ deseruiẽs, debet Iudex tribus temporibus dilationẽ ei cõcedere XXX.

dierum

dierum, qui sunt tres menses, ut omnem malitiam eius superet. Deinde omninò proferet sentētiam, ut probatur in Auct. Vt cum de appella. cognosc. §. Sed præsenti. Intellige autem quòd singulis tēporibus interueniat Edictū (ut dicūt) citatoriū, ne nō uocato litigatore uideatur dicta sentētia.

VII IS qui petit dilationem ad producendos testes uel instrumenta, tres menses ad summum impetrabit: Scilicet cum testes uel instrumenta in eadem prouincia sunt in qua lis agitur. l. i. C. De dilationi. — III Mensium

VIII SI testes uel instrumenta quibus litigatores ad instruēdam causam suā uti uolunt, fuerint in transmarina prouincia, dantur eis ad productionem nouē menses. d. l. i. C. De dilation. Quod ita constitutum (inquiunt Imperatores) iudicantes sentire debebunt, ut hac ratione non sibi concessum intelligant dandæ dilationis arbitrium: sed eandem dilationem (nisi rerum urgentißima ratio flagitauerit, & necessitas desideratæ instructionis exegerit) non facile amplius quàm semel, nec ulla trahendi arte, sciant esse tribuendam. — IX Mensium

IX QVod si ex uicina Prouincia, nō tamē trāsmarina, fuerint exhibēdæ probatiōes litigatorū, tūc sex mēses cōcedentur. Ea d. l. i. — VI Mensium

II Annorũ. X OMnes causæ criminales, intra bienniũm diffiniri debent. Et hæc est instātia, hoc est, tempus exercendi Iudicij, uidelicet à litis contestatione ad sententiam usque, in causis criminum. l. ulti. C. Vt int. cert. temp. crimina. quæstio. termine. Neque enim expedit criminales quæstiones cum acerbitate litigantium diu suspendi. Quapropter Iustinianus ibi addit pœnam aduersus negligentes Iudices.

III Annorum. XI INstantiæ causarum Ciuilium, præfinitur tempus triennij, post quod Iustinianus uetat ullam in Iudicio causam prorogari. l. Properandum, in principi. C. De Iuditi. Ne lites (inquit) fiant penè immortales, & uitæ hominum modum excedant.

Cæterũ, neutrā præscriptionē in exercendis Iuditijs corruptũ hoc seculũ seruat, sed ferè in arbitrio litigantiũ est, quanto tēpore maluerint causas prorogare, immemores planè Iurisiurandi aduersus calumniā præstiti. Vnde tandē sumptuũ & molestiæ pertæsi tenuiores, Iuri suo plerunq; cum lachrymis cedere coguntur. Huius autē grauaminis culpā Imperator in. d. l. ult. reijcit in Iudices. Hoc enim (inquiēs) iuditialis magis esse potestatis nemo est q ignoret. Nā si ipsi maluerint, nullus tā audax inuenitur, qui poßit inuito Iudice litem protelare.

Sed

Sed ut in hoc genere, Magistratuum nostrorũ ultrò suscipiam patrocinium, ego certè puto hodie culpam immortalium litium magis in procuratores ignauos (absit uerbo iniuria) reijciendã esse, qui tam sursum ac deorsum circumuoluunt causas, ut Iudices planè scopum rei non poßint percipere. De qua re in formula scripsi.

XII Condemnatus per sententiam Iudicis ad soluẽdum, olim habebat duos menses Iure Ciuili: nunc quatuor habet. Calistratus in. l. Debitoribus. ff. De re Iudica. l. ij. & iij. C. De usur. rei Iudica. Quod tempus tamẽ breuius statui solet multis in locis.

IIII Mensium.

Illud quoq; nullo modo prætereundũ est: quòd appellatio quidem duorum mensium, continetur LX. diebus: Legislatores tamen humanitatis causa, quoniam multa sæpè inter os & offam solent incidere, quibus distrahamur inuiti ab instituto nostro, adiecerunt unum diem, ut qui LXI. die uenerit, audiatur. l. Vbi Lex. ff. De reg. Iur. Simili gratia receptum est quòd dicimus, annum et diem cõcedi his, qui intra annale tempus aliquid dare aut facere debent. Vt uel hinc uideas quàm sint humanitatis plenæ Leges Romanorum, quas insulsißimis plerunq; disputationum nænijs dilaceramus.

 Si quis

X Mēsium.

XIII SI quis post latam sententiam, intra X. menses probare poßit aduersarium suum dedisse aliquid aut promisisse Iudici, audietur ad retractandam sententiam, quæ alioqui Iure non subsistit, propter enormitatē criminis, ut est uidere in Auctẽn. Vt litigan. iur. in exord. lit. §. Si quis autem litigantium. Idem est de arbitris. Vlpianus in. l. Ita demū. ff. De recep. arbit. Et ideo (inquit) si arbitrum quis corruperit, uel pecunia, uel ambitione, uel aduocatum diuersæ partis, uel aliquem ex his quibus causam suam cōmiserat, ex doli clausula poterit conueniri. Accedit. l. Venales. C. Quand. prouoca. non est necess.

I Anni.

XIIII IVdicem Ecclesiasticum, qui per gratiam uel per sordes aduersus iustitiam pronunciat, suspendendum esse per annū unum ab officio suo, Romanus Pontifex iubet, in c. i. §. Si quietem. De senten. & re Iudica. lib. VI.

I Diei.

XV IVdex potest emendare sententiam à se dictam, uel etiam supplere in his, quæ ad consequentiam eius pertinent, seu accessoria sunt, uidelicet, eodem die quo lata est. Vlpianus in. l. Acta. Hermogenes in. l. Actorum. ff. De re Iudica. Sed totam prorsus mutare sententiam,

& de

et denuò iudicare, non potest. Alphenus in. l. Cum quærebatur. Vlpianus in. l. Iudex posteaquàm. ff. Eod. tit. Semel enim (inquit) siue malè, siue bene, functus est officio. Vtrunq; declaratur in. l. Paulus respondit rescindere. ff. dict. tit.

XVI Contumax aduersus quem pronunciatum est in iudicio, ueniens confestim, hoc est, eodem die, iudice adhuc pro tribunali sedente, restituitur ad causam. l. Diuus Antoninus. ff. De in integ. restitut. Et obserua hic quam interpretationem admittant: Illicò, cõfestim, & id genus alia.

I Diei.

DE TESTIBVS.

I Testes quidem inuiti coguntur ad perhibendum ueritatis testimonium: si tamen non in loco iudicij domicilium habent, nõ sunt retinendi ultra XV. dies, ne nimis grauentur. Postea uerò sine permissu Iudicis impune discedunt, nec deinceps inuiti ad testificandum Iure uocantur. l. Si quando. C. De Testib.

XV Dierum.

II Interrogatoria (ut nunc dicimus) secundum quæ examinandi sunt testes aduersarij, exhibẽda sunt iudici intra duos dies, hoc est,

II Dierum.

 toto

toto eo die quo testes producuntur, & sequente. Sic enim accipiendum est, cum Iudices designant ad hoc terminum Iuris. Specula. in. Tit. De teste. §. Item de interrogatorijs.

DE APPELLATIONIBVS.

I Dici.

I LItigatoribus permittitur ex non scripto prouocare à sententia Iudicis, modo fiat illico, hoc est, eodem die, anteà quàm Iudex & litigatores ad alios actus diuertant. Marcellus in. l. ij. ff. De appellationib. Sed si (inquit) apud acta quis ipso die, uoce appellauerit, satis erit si dicat: Appello. Accedit. l. Litigatoribus. C. Eod. tit.

II Dierum.

II EI qui suam causam agebat, nisi statim appellasset ut iam dictum est, dabantur olim in causis proprijs duo dies ad prouocandum. l. i. §. Biduum. ff. Quand. appell. fit. Et. l. Qui suspectum. ff. De appellatio.

III Dierum.

III IN causis alienis, dabantur tres dies ad appellandum à sentẽtia Iudicis. l. Eos. §. Si autem. C. De appellation.

X Dierum.

IIII APpellatio à sentẽtia Iudicis, post biduum quoq; et triduum, hodie admit-

admittitur intra decem dies. Quod tempus ei, qui uel per se, uel per procuratorem defensus est, continuo à die sententiæ reputatur. Absenti uerò citra contumaciam, nec defenso, currunt X. dies à tempore quo resciuerit sententiam aduersus se dictam esse. Auct. Hodie autẽ. C. De appellationi. l. Ab eo. C. Quomo. & quand. Iud. Et in Aucten. De appella. in princ. Nec est prætereundum, quòd in d. l. Ab eo, Imperator dicit (Illico) significans tamen decem dies qui hodie conceduntur appellantibus, ut Accursius quoq; recte intelligit. Proinde, obserua quàm uarijs modis accipiantur hæc uerba: Illico, statim, mox, item longum tempus, & cætera huiusmodi.

V CVm appellatum est, habetur etiam humanæ fragilitatis ratio, quæ facit ut concedantur X. dies ad emendandam appellationem, si fortè ad alium Iudicem appellari debuisset (quippè obseruandi sunt gradus Magistratuũ in prouocationibus) aut si totius appellationis eum pœniteat, quandoquidem sæpè non nisi Cadmeam uictoriam reportant prouocantes, hoc est, plus impendunt quàm tota lis sit. l. Si quis. C. De appellationi. Si quis (inquiunt Imperatores) libellos appellatorios ingesserit, sciat se habere arbitrium commutan

X Dierum.

mutandi, & suos libellos recuperandi, ne iustæ pœnitudinis humanitas amputetur.

Sed hic meritò quis hæsitauerit: An non liceat Magistratibus cuiuslibet loci aliter statuere, aut etiam prorsus adimere prouocationis formam & tempus? Respondeo: Breuius quidem tempus statui posse, sicut in multis Ciuitatibus obseruatur triduum antiquitus concessum: sed aboleri planè per desuetudinem, aut tolli per autoritatem beneficium appellādi, minimè gentium licet. Non desunt tamen qui & hic disputant, ad dissentiendum potius quàm ad docendum studiosi, nec desunt Ciuitates quæ statuunt sub interminatione, & obseruāt, ne extra muros (ut dicunt ipsi) appelletur. Verum littus arant, tentantes rem illicitam, quæ nullo Diuino aut humano Iure defendi potest: ut rectißimè sentit Bartolus cum alijs plerisq; in .l. Omnes populi. ff. De Iusti. & Iur. Primum enim, est contra naturalem defensionem. Deinde, Iuri Ciuili prorsus refragatur. Deniq;, occasionem dat grauißime delinquendi. Quid enim aliud dicit aut cogitat is, qui non uult appellari à sua sentētia, quàm hoc: Nolo exigi iudicium meum ad iustitiæ regulas: uolo obseruari decretum meum siue iustum sit, siue iniquum? Quid sequitur? nempe istud: Sic uolo, sic iubeo, sit pro ratione uoluntas. Cur non audendum

dendum, cum nemo sit meæ sententiæ futurus censor? Hinc uides, bone lector, non tam facilem censeri rem, quàm uerba ipsa præ se ferre uidentur: cum quis dicit aut statuit ne à sententia sua appelletur, sicut aliâs plura de hoc scribemus. Interim admonendi sumus, licere & ipsis litigatoribus conuenire de tēpore prouocationis expediendæ apud Iudicem appellatum. Imò & consentire inter se possunt litigatores, ut tota causa ad cognitionem superioris iudicis perducatur sine ulla appellandi solennitate: quoniam nullus in hoc grauatur, cū ipsi consentiunt. Et ita uidi in Cæsareo tribunali causam fuisse admissam ex ducatu Megelburgensi.

VI Appellans à sententia diffinitiua, habet triginta dies ad petendum Apostolos, hoc est, literas dimissorias. Numerabuntur hi dies à dicta Iudicis sententia, non ab interposita appellatione: in quo articulo plerique errant. Et Iudex tenetur intra hoc tempus dare Apostolos, alioqui cū Officialibus suis puniendus. l. Quoniam Iudices. Et. l. Iudicibus. C. De appellat. Hoc tempus uulgò nuncupant terminum Iuris ad dandum Apostolos: quorum significationē eleganter tractat Marcellus in. l. i. ff. De libell. dimissori.

XXX Dierum.

Post

Post appellationem enim (inquiens) interpositam, literæ dandæ sunt ab eo, à quo appellatum est, ad eum qui de appellatione cogniturus est, siue ad Principem, siue ad quem alium: quas literas dimissorias, siue Apostolos appellant. Sensus autem literarum talis est: Appellasse puta Lucium Titium, à sententia illius, quæ inter illos dicta est. Adi .l. Eos. §.ult.C.De appellationi.

VI Hebdomadarum.

VII Appellanti à sentẽtia parium curiæ, dãtur VI. Hebdomadæ ad prosequendam appellationem. c. Sancimus. Quo tempo.mil.inuestitu.pete.debe.In usib. feudor. Interim Vasallus non est priuandus possessione feudi sui, quia pendet adhuc appellationis causa, iuxta.l.iij.C.De appellat.

XXX Dierum.

VIII Qui absente Iudice apud notarium appellauit, is debet intra triginta dies scriptum appellationis insinuare Iudici. Quod si non fecerit, præsumitur ei renunciasse, ut tractatur in. l. Iudicibus. C. De appellat.

IIII Mensium.

IX Si Iudex delegatus noluerit dare Apostolos, reijciẽs planè appellationem, conceduntur prouocanti quatuor mẽses, ut hac de

re apud delegantem Magiſtratum quæratur .l. Si appellationem, in fi. C. De appella. Alioqui, regulariter non oportet Apoſtolos denegare, ſaltem refutatorios, hoc eſt, quibus declaret inferior iudex non admiſſam fuiſſe appellationem ex tali cauſa. Solent etiã acta Iudiciaria nonnunquam loco Apoſtolorum deſignari. Nam ſatis eſt appellanti, quòd teſtimonium habeat qualecunq;, uidelicet prouocationem interpoſitam, & Iudici inſinuatam fuiſſe. Vnde Notarius quoq; (ſi utcunq; Iudex temere noluerit) poteſt Apoſtolos teſtimoniales dare.

X Regulariter appellanti à quocunq; ordinario Iudice, ſi nõ admittatur prouocatio, aut non dentur Apoſtoli, ſex menſes præſtantur, ut interim ad ſuperiorem Iudicem de hoc querelam perferat. l. Si appellationem. C. De appellation.

VI Menſium.

XI Appellans debet proſequi cauſam appellationis intra annum: quo elapſo, prior ſententia rata manet, niſi longius tẽpus impetratum fuerit. Aucten. Ei qui. C. De tempori. appellatio.

I Anni.

XII Appellantibus ex legitima cauſa, ne Ius ſuum perſequerentur impeditis

II Annorũ.

peditis, indulgetur biennium. d. Auctcn. Ei qui.

Circa appellationem itaq;, principaliter tria obseruabis tempora: Primum, interponendæ: Secundum, insinuandæ: Tertium, prosequendæ appellationis.

DE DILATIONIBVS IVDITIOrum & contractuum.

II Dierum.

I QVi promittit pecuniã aut factũ in diebus, nõ adijciens quibus, is post biduũ tenetur. l. Inter illã. ff. De uerbo. significa. Ita data conditione (inquit Iabolenus) illud facito in diebus, si nil præterea fuisset adiectum, in biduo conditionem impleri oportet. Accursius recte notat idẽ dicẽdum esse, si promittat quis se daturum aut facturum in annis. Nam de duobus proximis intelligendum est. l. Libertas. §. ult. ff. De manumis. testamen. Quod non est contemnendum, propter uarios contractus, in quibus non conuênit de certo tempore. Alioqui, cum placuerit contrahentibus certum tempus adijci, & per errorẽ omissum est, nihil agitur: quãdo de grauamine eius tractatur, qui non obseruat diem: Vt est accipienda. l. Ita stipulatus sum te, in princ. ff. De uerbo. obligatio.

Si quis

II SI quis petijsset aduersarium suum de una Prouincia ad aliam exhiberi, & in Ius trahi, actor contumax olim expectabatur X. diebus, quibus elapsis, absoluto reo condemnabatur in expẽsis & damnis: ut est uidere in Auct. De exhiben. & introducen. reis, in princ. Sed hodie tales exhibitiones sunt abolitæ, ut suprà quoq; diximus. Actor enim sequitur forum rei. l. ij. Et. l. In criminali. C. De Iurisdict. omni. Iudic.

X Dierum.

III REus conuentus, accepto libello per quem edita est actio, habet indutias XX. dierum, ut deliberet, utrum contendere uelit, an cedere in iudicio. Auct. Offeratur. C. De Iudic. Cæterum, Iudex potest pro qualitate rerũ ac personarũ, breuiores aut prolixiores indutias concedere: debet quoq; spectari locorum consuetudo. l. Præsides. Et. l. Oratione. ff. De feri. Quò pertinet quod Vlpianus in. l. Nonnunquam. ff. De iudic. Et in. l. ij. ff. De re iudic. Qui pro tribunali (inquit) cognoscit, non semper tempus iudicati seruat, sed nonnunquam prorogat, nonnunquam coartat, pro causæ qualitate & quantitate, uel personarum obsequio uel contumacia.

XX Dierum.

IIII DEbitoribus fisci petentibus dilationem ad soluendam pecuniam fisco

II Mensium.

fisco debitam, duo menses indulgendi sunt in mino ribus pecuniarum summis. l. In fraudem. §. Fisca libus. ff. De Iur. fisc.

Sed quae sunt minores summae pecuniarũ? Tra ctatur hoc in. l. i. C. De defensori. Ciuitat. In mino ribus (inquit) causis, id est, usq; ad quinquagima so lidos. Quo loco solidi, pro aureis non aliter accipi untur, quàm in. §. ulti. Instit. De poen. temer. liti ganti. Alio modo intelligendus est solidus in. l. Si libertus. ff. De in Ius uocand.

II Mensium. V IS qui compensationem opponit fisco, de bet intra duos menses probare debitum, posteà non admittitur compensatio. l. Aufertur. §. Qui compensationem. ff. De Iur. fisc.

III Mensium. VI SI debitores fisci non habeant pecu niam quã statim soluant, dilationẽ hu manitatis gratia, trium mẽsium, obtinebunt in ma ioribus pecuniarum summis. l. In fraudem. §. Fi scalibus debitoribus. ff. De Iur. Fisc. Quae autem censeri debeant maiores summae, facilè patet ex his quae de minoribus summis diximus.

II Mensium. VII FIdeiussores qui promittunt reum Iudicio sisti, liberantur post duos menses

menses, si actor interea non fuerit litem contestatus. Quia differens tam diu Iuditium, censetur à lite uelle discedere. Nisi fortè, uel ex scripto solenni, uel ad certum tempus, uel in causa publica fideiusserint. l. Si fideiussor. §. Sancimus itaque. C. De fideiussorib. & mandatori. Quo loco Iurisperiti scribunt, eum quoque uideri ex scripto, seu in scriptis fideiußisse, qui apud notarium post fideiußionem confitetur se promisisse Iuditio sisti. Quod diligenter obserua, ut scias quinam dicendi sint contractus scripti: & quomodo scriptum contractum facias, nulla initio interueniente scriptura.

VIII CAusa clericorum præcisis dilationibus, intra duos mēses diffinienda est, ne à Diuini cultus officijs quibus addicti sunt, diu distrahantur. In Auct. Vt cleric. apud prop. Episco. §. Si uerò aut propter. Et. §. Si tamen de criminibus.

II Mensium.

IX CLerici absentes quorū præsentia in Ecclesijs desideratur, uocandi sunt per tria Edicta publice proposita. Deinde, si intra sex menses non uenerint, priuandi sunt beneficijs. c. Ex tuæ. De cleric. non residenti.

VI Mēsium.

VI Mensium. X FIdeiussores iuditio sistēdi causá dati, possunt intra sex mēses purgare morā sui principalis, uidelicet allegatis causis probabilibus, quare die præfinito ad Iudicem non uenit. l. Sancimus. C. De fideiussori.

I Annni. XI LEgatione publica functi, habebant olim quasi pro beneficio uicißim, uacationem ab honoribus unius anni. Modestinus in l. Non solum, in princi. Et. §. Annus. ff. De excusatio. tutor. Annus autem (inquit) copulatorum dierum scrutabitur ex quo quis reuersus est, rectam uiam dirigens uel dirigere debens, non eam quæ est ex circuitibus. Quod argumentum non cōtēne, aduersus eos, qui cum per compendia rerum aliquid agere possent, ipsi sibi sunt causa differendi negotij: cur enim his subueniendum fuerit? Obserua etiam hic, quanti olim apud Romanos erat excusari ab honoribus uel uno anno: Et simili propemodum ratione, magnum inmunitatis beneficium existimabant, excusari à tutela & curatione minorum. Sunt hoc seculo qui ambiunt utrunque, tantum abest quòd uelint excusari.

II Annorum XII QVi dotem promisit, ni soluat intra biennium, tenetur postea ad emolumentum

mentum eius. l. ulti. §. ult. C. De iur. dot.

XIII SI quis in longum tempus cōducta domo uel fundo, distulerit toto biennio pensionem soluere, is potest iuris remedio expelli, non obstante conuentione. l. Quaero. §. Inter locatorem. ff. Locat.

II Annorū.

XIIII EMphyteota, triennio differēs annuae pensionis solutionem, potest per dominum praedij possessione destitui. Iustinianus in. l. ij. §. Sin autē nihil. C. De Iur. Emphiteo. Volemus (ait) licere ei, eum à praedijs emphiteoticarijs repellere. Quae uerba nonnulli interpretantur nimis durè de uiolentia armorum priuata. Hinc nemo nō habet in ore: Dominus fundi potest Emphiteotam triennio non soluentē, propria autoritate expellere. Rogo quid aliud hoc est, quàm suppeditare occasionem rixarum & armorum? Quid enim si Emphiteota nolit expelli, et opponat uim? Rectius igitur ex aequo & bono sic accipies Iustinianū, sicut in praefatione Institutionum dicit, ut per legitimos tramites expellat calumniantē Emphiteotā. Nunquā enim permittitur uis, nisi nominatim, et secundū naturā permittatur. Vt ibi: Vim ui moderata tutela, repellere licet.

III Annorū.

Emphyteosis autem, uel (ut quidam rectius dici pro

ci probant) Emphyteusis, contractus est inter emptionem & uenditionem: Item locationem & conductionem, medius & specialis, de quo tractatur in Tit. C. De Iur. Emphiteo. Et in. §. Adeo autem. Instit. De locationi. et conductio.

III Annorũ.

XV QVi honores olim gessisset, ei concedebatur immunitas, ut intra trienniũ non uocaretur ad alia id genus munera. l. Ab honoribus. C. De munerib. et honori. lib. X.

V Annorũ.

XVI SCholaris qui bonas literas quinquennio non exercet, amittit priuilegia Iuris quæ sunt in Auct. Habita, C. Ne fili. pro patr. Non enim uidetur animũ discendi habere, qui præclaras disciplinas tanto tẽpore negligit, arg. l. penult. C. De cõmeat. lib. XII. Quod nota propter exemplum aliorum absentium.

V Annorũ.

XVII AD disciplinã Iuris Ciuilis, quinquennium diffinit Iustinianus in præfatione Pãdectarum. §. Et quod iã primis. Quocirca & hoc statutũ est: Quòd ante quinquẽnium nemini prorsus liceat patronũ causarũ in Iudicijs agere. l. Petitiones. C. De aduoca. diuerso. Iudicum. Nec de cætero (inquit) quẽquam, an tẽ per statuta tẽpora Legũ eruditioni noscatur inhæsisse, supra dicto cõsortio sotiari. Vtinã hoc seculo

nostri

nostri Magistratus uellent eam cõstitutionem mor dicus obseruari ab omnibus causidicis.

DE AETATE HOMINIS.

I PRimus ætatis gradus est infantia intra annum septimum. Rectè enim infans di citur, quasi nullis idoneus officijs, quia cõsilio pror sus caret, ac primæuæ innocentiæ qua DEVS ab initio creauit hominem, exemplum nobis refert. Quamobrem etiam nullius delicti culpam admit tunt. l. Infans. ff. Ad Leg. Cornel. de sicari.

VII Annorũ.

II IMpuberes ab anno septimo usq; ad an num sesquiundecimum, proximi censen tur infantiæ, similes planè furioso & infanti, quã tũ ad delinquẽdi adfectũ attinet. Quia huius æta tis pueri bonum & malum non adhuc possunt di scernere, adeoq; intellectu carent. §. Pupillus. In stitu. De inutil. stipulatio.

X Annorũ.

III AB anno sesquiundecimo, usq; ad annum decimumquartum Impu beres censentur proximi pubertati, & doli capa ces, ideoq; & furtum, & iniuriam admittere pos sunt. l. Pupillum, in princ. ff. De regu. Iur. l. Impu

XIIII Annorũ.

berem. ff. De furt. Et. l. Sed & si quocunque. §. Quòd si impubes. ff. Ad Leg. Acquili. Et hæc ita se habent in masculis. Fœminarum uerò infantiã Accursius extendit usq; ad annum sesquidecimũ, in dict. §. Pupillus.

XII Annorũ.

III Foeminæ intra duodecimum ætatis annum censentur impuberes. Quare ante eam ætatem matrimonium non rectè contrahunt, quia uiripotentes non sunt. Instit. De nupti. in princ. Et quib. mod. tutel. finit. in princ. Nec possunt tales puellæ testari. l. iij. §. Lege Iulia. ff. De testib. Et. §. Præterea. Instit. Quib. non est permiss. facc. testament.

XV Annorũ.

IIII Pubertas in Iure nuncupatur ætas XV. annorum. Interim enim ab in cunabulis, pueri uocãtur Impuberes, retinẽdi sub disciplina parentum aut tutorum. Rectè ergo ob seruatum est olim, ne contraherent nuptias ante annum ætatis decimum & quintum. §. Generaliter igitur. In Auct. De tempori. non solut. pecun. super dot. Nouimus enim (inquit Iustinianus) eos qui uehementer citius contrahunt nuptias, non minus quindecim annorum ad hoc procedentes. Hodie uerò publica honestas, neq; hanc puerilem ætatem

tem admittere debet ad onera matrimonij: Et uehementer stulti fuerint parentes, qui liberis suis infirmo adhuc, aut etiam nullo cõsilio præditis, rem tantam aggredi permittunt.

Veteres olim solebant ex habitu & inspectione corporis æstimare pubertatem, ne dum ex annis, uidelicet masculorum, non etiam fœminarum. Quod Iustiniano propter pudicitiam retinendam meritò displicuit, uolenti quòd post decimum & quartum annum masculi cœpto decimo & quinto: fœminæ autem post duodecimum, illico reputarentur puberes, finireturq; tutela: Instit. Quib. mod. tutel. finit. in princ.

VI ADolescentes, qui moribus & solertia præditi sunt, tametsi legitimã ætatem nondum expleuerint, anno tamen uigesimo possunt impetrare ueniam administrandarum rerum. l. ij. in princ. C. De his qui ueni. ætat. impetra.

XX Annorũ.

VII FOeminæ quas morum honestas commendat, anno decimo & septimo ueniam ætatis impetrare possunt, ut pro maioribus (quantum ad rerum domesticarum administrationem

XVII Annorũ.

tionem attinet) censeatur. l. ij. §. Fœminas quoque. C. dict. tit.

XVIII Annorũ. VIII Cum relinquuntur alimenta masculis usq; ad pubertatem, intelligi oportet annum ætatis decimum & octauum. Modestinus in. l. Mela ait, in princ. ff. De alimen. & cibari. legat. Certe (inquit) si usq; ad pubertatem alimenta relinquantur: si quis exemplum alimentorum quæ dudum pueris & puellis dabãtur, uelit sequi, sciat Adrianum constituisse, ut pueri usque ad decimum & octauum, puellæ usq; ad decimumquartum annum alantur. Animaduerte hic, bone lector, quantam uim habeat humanitatis ratio, ut pubertatis quoq; reputatio illi cedat. Est'ne enim humanum, ut alimenta in pubertatem puero relicta, porrigantur nonnihil ad robustiorem ætatem qua poßit seipsum alere? Insuper & hoc pondera diligenter, quod Modestinus dicit (Si quis exemplum alimentorum quæ dudum pueris & puellis dabantur, uelit sequi.) Nam hinc apparet, Iurisconsultos exempla nobis in usucapionibus & præscriptionibus diffiniuisse, quæ pro ratione cuiuslibet loci, temporis, & personarum sequi, aut etiam uariare liceat.

XX Annorũ. IX Minores intra annum uigesimum, si quam rem immobilem donauerint

rint (non tamen propter nuptias) habent repetitionem, posteà non audiendi. l. ult. §. Cum autem. C. Si maior fact. aliena. rat. habue.

X — AD testimonium in causis criminalibus, requiritur ætas XX. annorum. l. In testimonium, C. De testib. — XX Annorũ.

XI — IN causis Ciuilibus, admittuntur puberes post annum decimum & quartum ætatis expletum. Ideoq; & matrimonium contrahere, & testari possunt Romano Iure. Instit. De nupti. in princ. l. Senium quidem. Et. l. seq. C. Qui testa. facer. poss. l. Qua ætate. ff. De testamen. l. Si frater. C. Eod. tit. Et in Auct. Vt sponsal. larg. §. Et hoc quoq;. — XIIII Annorũ.

XII — LEgitima hominis ætas, post quintum & uigesimum annũ reputatur. Interim nanq; minores appellãtur, iuuãdi propter ætatis imbecillitatẽ. l. ult. C. De his qui ueni. ætat. impetra. Vlpia. in. l. i. ff. De minori. XXV. ann. Nã cũ inter omnes (inquit) constet, fragile esse & infirmũ huiusmodi ætatis consiliũ, & multis captionibus suppositũ, multorũq; insidijs expositũ. Et inferius; Apparet minoribus annis XXV. — XXV Annorũ.

eum opem polliceri. Nam post hoc tempus comple ri uirilem uigorem constat. Et ideo hodie in hanc usq; ætatem adolescentes, curatorum auxilio reguntur, nec antè rei suæ administratio eis committi debebit, quanq̃ bene rẽ suam gubernãtibus.

XX Annorũ.

XIII LEge Iulia cautum est, ne minor XX. annis iudicet. Quare nec arbiter eligi potest, neq; pœna ex sententia eius committitur. l. Cum Lege Iulia. ff. De arbit.

XXV Annorũ.

XIIII MInor XXV. annis non potest cõstitui procurator ad Iudicia. l. Exigendi. C. De procuratori. Sanè (inquit Antoninus) quòd necdum legitimam ætatem idem filius tuus compleuerat, ob hoc quidem depellere à procuratione eum, Iudex nõ iniuste potuit.

XXV Annorũ.

XV PArrochos & Presbyteros, moribus, scientia, & ætate graues saltem XXV. annis maiores esse uult Romanus Põtifex in. c. Licet canon, §. Quia tamen. c. Cum in cunctis. §. Inferiora. De electio. lib. VI. Aucten. Presbyteros. Et. l. Si quenquam. C. De Episco. & cleric.

Viduam

XVI Viduam appellat Apostolus, quæ non minor sit annis LX. & unius uiri defuncti uxor. I. Timo. V.

LX Annorũ.

XVII Aetatem hominis firmiorẽ, Dauid extendit usq; ad LXX. annum, ut ab eo tẽpore sit labor & dolor. Psalm. LXXXIX.

LXX Annorũ.

XVIII Usufructus municipio legatus, cẽtum annis durat, quia is finis uitæ longæui hominis est. l. An usufructus. ff. De usu & usufruct. legat.

C Annorũ.

XIX Maiores LXX. annis, erãt olim immunes à tutelis, & ab omnibus muneribus personalibus. l. ij. in prin. ff. De excusati. tutor. l. Maiores. ff. De Iur. immunita. l. Si ultra. C. De decurioni. lib. XII. Semper enim in Ciuitate Romana senectus uenerabilis fuit, eundemq; penè honorem senibus, quem Magistratibus exhibebant. l. Semper. ff. De Iur. immunita. Quocirca rectißimè dixit Ennius: Moribus antiquis, res stat Romana, uirisq;. Et perpende in. d. l. Maiores, quòd qui ingressus est septuagesimum annum, nondum tamen egressus, non rectè dicitur

LXX. Annorũ.

maior

maior LXX. annis, nec habet immunitatem.

Hæc ferè sunt quæ in Iure Ciuili de ætate hominis tractari solẽt: Tametsi Varro cũ alijs, ætatem absolutè partiatur in infantiã, pueritiam, adolescentiam, iuuentam & senectutem, post quam tãdem pueritia redit, & senex bis puer est, ut dici solet.

DE BELLO.

III Dierum.

I BEllum, si triduo anteàquàm committatur, denunciatum fuerit hostibus, uulgò existimatur planè honestum. Contrà, nisi sit indictum, omnes putant infame. Et hanc uocant diffidationem, quæ nõ minus quàm trium dierum tempus complecti debeat. Vnde est Tit. de diffidatio.

Sed ô uanam hominum cæcitatem, qui putamus bellum ex eo cumprimis iustum censeri, si præcedat denunciatio: non perpendentes interim rem & causam ex qua procedat, plerunq; etiam obularem. Quanto rectius Plato negauit ullum bellum inter homines censeri iustum. Seditio est (inquit) Et CHRISTVS seruator noster Matth. V. At ego (ait) dico uobis: quòd quisquis irascitur fratri suo temerè, obnoxius erit Iudicio.

Sic igitur statuamus: Nullum bellum ideo licitũ uideri

uideri potest, quod triduo prius indictum sit, aut etiam si placet, decẽnio: Nisi syncera conscientia suscipiatur: pro tuẽdis bonis aduersus malos: ac legitima & necessaria ratione: ab ijs, quibus DEVS commisit gladium. Et hæc est summa eorum, quæ Iurisperiti argutè magis, quàm utiliter disputant de bello, in. l. Vt uim. ff. De Iustit. et Iur. ac alijs locis.

II Vulneratus, si mortuus fuerit intra triduum, præsumitur uulnus letale fuisse. Postea uerò, nõ ex uulnere, sed ex alia accidente causa censebitur defunctus, ut Bar. cum alijs probat in. l. ult. in fi. ff. Ad Leg. Cornel. de sicari. Angel. & Alexan. in. l. Si quis cũ aliter. ff. De uerbo. obligationi.

III Dierum.

Eadem ratione probant Doctores: Si animal emptum, triduo mortuum fuerit, imminere hoc detrimentum uenditori, quoniam ex uitio morbi ante uenditionem contracti, censetur perijsse. l. Si uerò. §. Qui pro rei. ff. Qui satis. cogant. Nonnullæ Ciuitates utuntur ad hoc præscriptione decem & quatuor dierum, ut si tam diu uulneratus superuiuat, reputant eum aliunde, quàm ex uulnere mortuum.

DE ERRORE ADVOCATO-rum.

III Dierum. I ADuocatorum error, ex continenti, id est, triduo reuocandus est, uidelicet quando litigatores sunt præsentes: alioqui error Iuris & facti, usq; ad sententiam emendari potest ab alijs. l. i. & ult. C. De error. aduoca. l. Error. C. De Iur. & fact. ignor. l. Iudices. C. De iudic.

II Annorũ. II ADuocatis quorũcunq; Iudicum, etiã si commeatum, hoc est, ueniam abeundi à Magistratu impetrassent, non licebat olim ultra biennium abesse, sub pœna amittendi officij. Erant enim apud antiquos, aduocati & numero & ordine certo in matricula descripti. l. ult. C. De aduocat. diuer. Iudic.

DE HAEREDIBVS.

IX Dierum. I HAeres, ob publicam honestatem, intra nouem dies ab obitu illius cui successit, nulla de re nomine defuncti molestandus est. Quòd si secus fiat, inutiliter agitur. Donandum enim hoc tempus est luctui, commiserationis & modestiæ causa. Auct. Sed neq;. C. De sepulc. uiolat. In multis Ciuitatibus longius tempus indulgetur

tus hæredibus, & meritò, ut occurratur impudentiæ illorum, qui ne moribundo quidem parcerent, & funeribus molestiam, aut etiam iniuriam inferrēt. Quod tamen sub pœna tertiæ partis bonorum, & infamiæ prohibitum est, in Auctēn. Item qui. C. dict. tit.

II. & IIII Mensium.

II Cum uenditur aut relinquitur ancilla uel seruus ut manumittatur, nec apparet de tempore quo manumitti debeat, certè nisi intra duos menses manumißio fiat, posteà ipso Iure contingit libertas inter præsentes. l. ulti. ff. Qui sin. manu. ad liberta. perueni. Inter absentes iiij. mensibus. l. ult. ff. Eod. tit.

III Mensium.

III Haeres an uoluerit hæreditatē adire seu agnoscere, deliberandi gratia tres menses habet, à die quo se hæredem esse intellexit. l. Sancimus. §. Similiq; modo. C. De iur. deliberan. Interim ergo conueniri non potest à creditoribus defuncti. l. Sancimus. §. Donec tamen. C. Eod. tit. Et eodem tempore debet hæres scribere omnium bonorum inuentarium, si modo adsit hæreditas.

I Anni.

IIII Haeres absens à loco in quo est tota hæreditas, uel maior eius pars,

pars, debet intra annum curare ut perficiatur inuentarium. l. ult. §. Si autem à locis. C. De iur. de liberan.

C Dierum. V A D petendam bonorum possessionem proximitatis et cognationis nomine, centū dies olim dabantur utiles, ex eo tempore quo primum resciuisset mortem cognati. l. ij. C. Qui admitt. §. Liberis itaque. Instit. De bonor. possess.

I Anni. VI Liberis emancipatis & parentibus, bonorum possessio intra annum concedebatur. Verum hodie sublata est ferè differentia emancipationis. §. Liberis itaq;. Instit. De bono. possessio. l. i. §. Largius. ff. De successor. edict. l. Si cohæredi. §. ult. ff. Quis ord. in bono. possessio. seruet. l. Emancipata. C. Qui admitt. De hoc aliâs dicetur.

VI Mensium. VII HAeres quem pater exhæredato filio instituit, debet intra sex menses adire hæreditatem, si modo sit præsens, ne querela inofficiosi testamenti, quam ante aditam hæreditatem filius prosequi non potest, calumniose impediatur. De absente, est annus constitutus. l.

Scimus

Scimus antea. §.Illud præterea. C. De inofficio. testament.

VIII *HAEredes, eius qui pendente appellatione mortuus fuerit, non solum habent tempus quod defuncto ad prosequendam appellationem reliquum fuit, uerumetiam quatuor menses conceduntur illis post deliberationem de adeunda hæreditate, numerandi. l. ult. C. Si penden. appella. mors interuener.* IIII Mensium.

IX *SI hæredes in Ius uocati non exoluerint legata intra sex menses, legatarij uel fideicommissarij sunt mittendi in possessionem bonorum hæredis, quorum fructus tantisper percipient, donec uoluntati testatoris satisfiat. l. Is cui legatorum. §. Imperator Antoninus. ff. Vt in possessio. legato. l. Certa est forma. C. Eod. tit.* VI Mẽsium.

X *HAEredes qui legata ad pias causas intra sex menses nõ soluunt, à tempore insinuati testamenti, tenẽtur postea ad omnia emolumenta, & ad id quod interest legatariorũ, solutionẽ nõ fuisse protractã. §. Si autẽ. In Auct. De Ecclesiasti. titul. Quid est autem legatũ pium? Breuiter hoc est, quod Religioni, bonis literis, &* VI Mẽsium.

 pauperta

paupertati relinquitur. In his enim uera pietas exercetur.

IX Mensiū.

XI HAEredibus hodie siue præsentibus siue absentibus, non ultra nouem menses conceduntur ad deliberandū, amputatis alijs dilationibus. l. ult. §. Sed quidā. C. De Iu. deli.

I Anni.

XII HAEres qui uiolenter abstulerit alicui rem à defuncto donatā, tenetur intra annum in quadruplum, postea in simplum. l. i. C. De ui bonor. rapto.

I Anni

XIII HAEres uel executor testamentarius, nisi intra annum soluat legata secundum uoluntatem testatoris, amittit hæreditatem et executionem. §. Si quis autem non implens, in Auct. De hæredi. et Falcidi. Auct. Hoc amplius. C. De fideicommis.

Et ne hic erres, sciendum est, hæredem quidem statim cogi posse ab adita hæreditate, ut rem legatam tradat, nec toto anno expectandum est necessario. Cæterum, si tanto tempore hæres solutionem legatorū sine legitima causa distulerit, pœna hæc locum habet. Sic intellige. l. Si liber homo. §. Cum res. Et. l. Si domus. §. In pecunia. ff. De Legat. I.

Filius

XIIII Filius si forte dixerit se nolle adire hæreditatem maternam, potest nihilominus mutata uoluntate intra annum adire .l. Filij .ff. Ad Senatus. Tercu.

I Anni.

DE ADVLTERIO.

I Maritus potest adulterum cum uxore sua deprehensum, quem aut nolit, aut non liceat occidere, per horas diurnas nocturnasq; non plures quàm XX. retinere, testandæ eius rei causa, ut sine fraude Iure suo utatur. Vlpianus in .l. Capite quinto. ff. Ad Leg. Iuli. De adulteri. Ego arbitror (inquit) etiam in patre id obseruandum, quod in marito expressum est. Sed & si non in domo sua deprehenderit maritus, poterit retinere. Sed semel remissus adulter, reduci nõ potest. Quid ergo si euasit, an reductus XX. horis custodiri posit? Et putem hic magis dicendum, reductũ retineri posse, testandæ eius rei gratia. Quòd autem adijcitur, testandæ eius rei gratia, ad hoc pertinet, ut testes inducat testimonio futuros accusatori, deprehensum reum in adulterio. Hæc uerba recẽsui, quoniã uehementer in alijs quoque factorũ articulis deseruire nobis possunt. Cæterum hodie nunquàm licet occidere in adulterio deprehẽsum, quod olim liberius concedebatur.

XX Horarum

XX Horarū.

II Svſpectus de fuga, multo magis in crimine deprehenſus, poteſt retineri XX. horis, ut interim Iudex adeatur, per. l. Ait Prætor. §. Si debitorem. ff. Quæ in fraud. credi. Si debitorem meum (inquit Vlpianus) et complurium creditorum conſecutus eſſem fugientem, & pecuniam ſecum ferentem, abſtuliſſem ei quod mihi debetur, &c. Sic enim recte colligunt Doctores exemplo adulteri retinendi, hunc quoque articulum diffiniendum eſſe.

II Menſium.

III Miſſo olim repudio propter adulterium, uel mortua uxore de adulterio ſuſpecta, ſerui uxoris poſt repudium uel poſt mortē eius, duobus mēſibus in ſeruitute neceſſario manebant, nec antea manumittebātur: quos interim maritus poſſet pro eruēda ueritate ad torturam petere. Vt ſi probatum eſſet adulteriū, dos cederet marito: ſin minus, redderetur hæredibus mulieris. l. ult. C. Ad leg. Iuli. De adulte.

Diuortiū autem ſeu repudiū, olim ex multis atque nō ita grauibus cauſis admittebatur, ut eſt uidere. l. Conſenſu licita. C. De repudi. Vtebātur autem Romani ad hoc ſolennibus uerbis, ſicut et in interdictis et alijs rebus ſerijs. Caius in. l. ij.

ff. De

ff. De diuort. In repudijs autem (ait) id est; in renunciationibus comprobata sunt hæc uerba: Tuas res tibi agito. In sponsalibus quoq; discutiendis, placuit renunciationem interuenire oportere. In qua re hæc uerba probata sunt: Conditione tua nō utar. Adhibebantūr item testes septem, ciues Romani puberes, ne res præcipitāter agi uideretur. Paulus in. l. Nullum diuortium. Et in. l. iij. ff. dict. tit. Hodie uerò non nisi ex causa adulterij diuortium permittitur, Matth. V. Et. c. iij. De adulteri. & stupr.

III MAritus habet LX. dies ad accusandam uxorem de adulterio Iure mariti. Posteà non aliter quàm extraneus admittitur. l. Iure mariti. C. Ad Leg. Iul. de adulte. Iure autē mariti accusare, est in accusando hæc habere specialia. Primum, ut præferatur omnibus alijs accusare uolentibus, etiam patri adulteræ. Secundum, dies prædicti ad accusandum sunt marito utiles, alijs continui. Tertium, sine subscriptione & sine pœna calumniæ accusat. Quartum, ex sola suspicione accusare potest, ut tractatur in. d. l. Iure mariti. Et. l. Quamuis. C. Eod. tit.

LX Dierum.

IIII ACcusaturus mulierem de adulterio extraneus, habet sex menses

VI Mensium.

 à die

à die diuortij utiles.l.i.§.Accusationem.ff.Ad Senatuscon.Turpilia.

V Annorũ.

V ADulterij accusatio, post quinquennium continuum non auditur, siue mulier, siue maritus sit accusandus. Computatur autem à die admißi criminis. Paulus in.l.Quinquẽnium.ff.Ad Leg.Iuli.de adulteri. Nam dari sex menses utiles, sic est accipiẽdum, ne crimẽ quinquẽnio continuo sopitum excitetur.

XIIII Annorũ.

VI MInor post pubertatem, hoc est, post decimumquartum annum cõmittit adulterium, non intra eam ætatem.l.Si minor.ff.Ad Leg.Iuli.de adulteri. Quanquam nonnulla crimina, impuberi quoque non cedant impunè.

XXX Dierum.

VII SEnatusconsultũ quod factũ est apud Romanos de liberis agnoscẽdis, permittit mulieri parẽti'ue eius in cuius potestate est, uel ei cui mãdatũ est ab eis, si putauerit se prægnãtem post diuortium, denunciare id marito intra XXX.dies à diuortio numerãdos. Si maritus nõ adfuerit, denunciabitur parenti in cuius potestate est: aut si neutrius copia fuerit, ad domũ eorũ fiet

denuncia-

denũciatio.l.i. §.Permittitur igitur.ff. De liber. agnoscen.l.i. §.Mulier autem. ff. De uent. inspici end. Hodie uerò, non nisi ex causa adulterij fit di-uortium, quo casu hæc quoq; deseruire possunt, ut suprà dictum est.

VIII Mulier prægnans, ultimo supplicio adficienda, seruabitur XL, diebus etiam post partum, humanitatis gratia, ut rectè probat Accursius in.l. Prægnans. ff. De pœn. arg.l.ij. §.Si non propter. ff. Si quis cautioni. Si tamen (inquit Vlpianus) post partum decubuerit, probandum erit quasi ualitudine impeditam.

XL Dierum.

DE RESCRIPTIS ET NOVIS Constitutionibus.

I Si Princeps rescripserit aut mandauerit aliquẽ seuerius, q̃ æquum est, puniri, hoc est, noua quadã et inusitata forma, tũc nõ statim cõdemnandus est reus, sed triginta diebus supersedẽdum est, ut interim adfectus Principis nimium fortè per falsas delationes exacerbatus, ad clementiorem ueritatis cognitionem perducatur. l. Si uindicari. C. De pœn. Digna sanè optimorum Impera-

XXX Dierum.

torum uox est, omnibus Magistratibus imitandā, ne primis statim animorum motibus iudicent, multò minus pestilentißimis quorumlibet delationibus auscultent: sed causa prius diligenter cognita, ex æquo & bono statuant omnia, adhibito bonorum uirorum consilio.

II Mensium II NOuæ constitutiones non statim obtinent atque scriptæ sunt, sed post duos menses ab insinuatione earum receptæ, ligāt generaliter omnes. Vnde est Tit. Vt fact. nou. Cōstitu. Augustinus pulchre. iiij. distinct. c. In istis. Leges instituuntur (inquit) cum promulgantur: sed firmantur, cum moribus utentium approbantur. Nisi ergo post insinuationem recipiantur Constitutiones, uidebuntur abrogatæ, ut hodie propemodum infinitæ sunt Leges, quæ nūquam in usum forensem perductæ sunt.

DE MINORIBVS.

L Dierum. I QVando minorum ætas, omnium maximè requirit tuitionem, receptum est quòd tutor designatus nō appellet: sed intra quinquaginta dies excusationem suam proponat. Insti. De excusation. tutor. §. Qui autem. Et. l. Scire

oportet

oportet. §. Aliud autem inuenimus. Et. §. Quinquaginta uerò. ff. Eod. tit. Nunc rariores sunt excusationum causæ, si locuples sit puer: imò, controuertunt sæpius, quis nã in tutela præferri debeat. Agè scis causam? Olim reputatum est magnum onus, nunc pro lucro habetur (exceptis semper bonis uiris) administrare tutelam. Et tamen nihil est officiosius, quàm pupillum & uiduam suscipere ac tueri.

II TVtor uel curator cuiuslibet generis, excusationem suam quam (ut iam dictum est) proposuit, intra quatuor menses persequi debet, nisi per aduersariam partem impediatur. l. Quinquaginta. Et. l. seq. ff. De excusat. tuto.

IIII Mensium.

III TVtor qui intra sex menses non collocauerit pecunias pupillares ad emolumenta, rectè ob hoc conueniri potest. l. Si tutor. ff. De administra. tutor.

VI Mensium.

IIII RE minoris alienata titulo oneroso, puta, emptionis & uenditionis, sine decreto Prætoris, si maior factus tacuerit per quinquennium à die uigesimiquinti anni numerandum, ualebit alienatio propter tacitam

V Annorũ.

ratihibitionem.l.ult.C.Si maior fact. rat. habue. Aliud est in titulo lucratiuo,ut suprà diximus.

XII Annorũ.

V MInor XXV.annis si matrimonium contraxerit, nec receperit dotem quam confessus sit se recepisse,habet fauore quodam ætatis XII.annos,intra quos inendat querelam non numeratæ dotis. Auct. Si minor. C.De tempo.in integ.restitutio.

XIIII Annorũ.

VI SI puellæ relicta fuerint alimẽta usq; ad pubertatem,oportet eam alere usque ad XIIII.ætatis annũ.l.Mela ait,in princ. ff.De aliment.& cibari.legat.

V Annorũ.

VII MInor si non proposuit querelã nõ numeratæ dotis, hæres eius habet quinquennium ad petendam in integrum restitutionem. Auct. Si minor.C.De tempor.in inte. restitutio.

XIIII Annorũ.

VIII PVeri ante annum decimũ & quartum,non sunt ad iuramenta cogẽdi. XXII. q.V. c. Pueri. Rectè quidem. Nam huiusmodi ætas,grauitatem Iurisiurandi non satis perpendit,& quàm magno periculo suscipiatur.

Mino-

IX MInoribus datur hodie quadrienniũ cõtinuum ad petendã in integrũ restitutionem, olim annus erat utilis. l. ult. C. De tempori. in integ. restitutio.

IIII Annorũ.

DE TESTAMENTIS.

I RElictum uxori à marito, uel ex diuerso marito ab uxore, sub conditione: si secundas non contraxerit nuptias, non rectè petitur intra annum. Posteà uerò admittitur petitio exposita cautione: quod si aliquando mutata sententia contracturus fuerit nuptias, restituturum se se rem ipsam cum fructibus. In Auct. De nupt. §. Vnde sancimus.

I Anni.

II SEparatio bonorũ defuncti, intra quinquennium ab aditione numerandum, postulanda est. l. i. §. Quod dictum est. ff. De separatio. Vt autem intelligamus quid sit, & quo cõsilio introducta fuerit separatio ista, audiamus Vlpianum in. l. i. in princ. ff. Eod. tit. Sciendum est (inquit) separationẽ solere impetrari decreto Prætoris. Solet autem separatio permitti creditoribus ex his causis: Vtputa, debitorem quis Seium habuit: Is decessit: Hæres ei extitit Titius: Non est

V Annorũ.

hic ſoluendo. Patitur bonorum uenditionem. Creditores Seij dicunt, bona Seij ſufficere ſibi: & dicunt creditores Titij, contentos eſſe debere bonis Titij, & ſic quaſi duorum fieri bonorum uenditionem. Fieri enim poteſt, ut Seius quidē ſoluēdo fuerit, potuerit'que creditoribus uel ita ſemel, & ſi non in aſſem, in aliquid tamen ſatisfacere: Admiſsis autem commiſtisq́; creditoribus Titij, minus ſunt cōſecuturi, quia ille non eſt ſoluēdo: Aut minus conſequentur, quia plures ſunt hi creditores. Eſt igitur æquiſsimum, creditores Seij deſiderantes ſeparationē, audiri, impetrareq́; à Prætore, ut ſeparatim quantumcunq; creditoribus præſtetur. Hæc Vlpianus. Interim tu perpende, candide lector, quàm cōmodum tibi tuisq́; futurum eſſe poſsit hoc cōſilium in uſu forenſi, ubi caſus euenerit, ut in tempore petas bonorum ſeparationem. Nam quòd hìc quinquennium conceditur, intelligi oportet cum omnia adhuc ſunt integra, cum nulla bonorum uenditio facta eſt: alioqui ſis memor ut citius petas hoc beneficium longè maximum.

V Annorū.

III HAeres extraneus aperiens teſtamentum eius, qui in propria domo necatus eſt, anteaquàm de familia eiuſdem ſit habita quæſtio, aut alia inquiſitione cōſtiterit quo modo

modo necatus sit testator, potest accusari intra quinquennium ad pœnam legitimam centum aureorum. l. Lege Cornelia. §. ult. l. In cognitione. Et. l. i. ff. De Senatuscon. Syllania. Cum aliter (inquit Vlpianus) nulla domus tuta esse potest, nisi periculo capitis sui, domino custodiam tam à domesticis, quàm ab extraneis, præstare serui cogãtur: ideo Senatusconsulto introducta fuit de publica quæstione à familia necatorum habenda.

IIII Qverela inofficiosi testamenti, intra quinquennium ab adita hæreditate rectè proponitur. l. Scimus antea. §. Illud præterea. Et. l. Si quis. C. De inofficio. testament. Nisi tamen legitima causa impediat. l. Contra maiores. C. Eod. tit.

V Annorũ.

Et quando in mentionem quinquennij iam rursus incidimus, hoc certè prætereundum non fuit: Quòd tempus quinquennale, uocatur lustrum; in quot annos olim prædia locari solebant. Lustrum enim à luendo, hoc est, soluendo dictum esse, Varroni placet, quoniam quinto quoq; anno uectigalia tributaq́; exigebantur. Vlpianus in. l. Si quis nec causam. §. Res pignori. ff. Si cert. petat. Nam & si colonus (inquit) post lustrum completum fructus perceperit, condici eos constat.

Præte

Prætereà, quinquennium dicitur multum temporis in.l.i.§.Quod dictum est.ff.De separatiõ. Quod dictum est (inquit Vlpianus) post multũ temporis separationem impetrari nõ posse, ita erit accipiendum, ut ultra quinquennium post aditionẽ, separatio non postuletur.

V Annorũ.

V DE statu defunctorum qui sine inquietudine uitam liberam egerũt, non oportet post quinquennium controuertere à die mortis.l.i.ff.Ne de stat. defuncto. Et. l. i. C. Eod.tit.

VII Annorũ.

VI PArens solus adit hæreditatem liberis infantibus ex testamento uel ab intestato delatam, siue eos in potestate habeat, siue non habeat. Maiori autem VII. annis delatã hæreditatem, ipse puer consensu parentis, uel si parẽtem non habeat, autoritate tutoris, adire debet .l. Si infanti.C.De iur.deliberan.

X Annorũ.

VII TEstamẽtum legitime perfectum, nudis uerbis reuocari non uidetur, nisi allegans reuocationem huiusmodi testamẽti post mortem testatoris duo probauerit: Alterum, quòd testator apertis minimeq; dubijs reuo-

candi uerbis sit usus: Alterum, quòd post reuocationem decem anni sint elapsi. l. Sancimus. C. De testament.

VIII Haeres siue suus, siue extraneus, quomodocunq; successurus ex testamento uel ab intestato, maior XVIII. annis, si testatorem fortè fortuna ab hostibus captum non redemerit cum posset, priuabitur successione captiui absq; ulla spe restitutionis in integrũ impetrandæ. §. Si unum de prædictis, In Aucten. Vt cum de appellat. cognoscit. Idem est de hærede, qui ægestati testatoris non subuenit. Nam si postea ad meliorem fortunam peruenerit, non admittetur tam impius hæres ad succeßionem eius. l. iij. ff. Quib. ut indig. Ex quibus locis nonnulli rectè colligunt: Minorem XXV. annis, restituendum quidem in his quæ ad Leges Ciuiles pertinent: sed cum aduersus naturalem pietatem aliquid admittit, non audiendum esse.

XVIII Annorũ.

IX Ad æstimationem alimentorum annuorum quæ in testamẽto relicta sunt ineundam (quatenus ad detrahendam Falcidiam attinet) anni non ultra XXX. sunt reputandi ad uitam hominis. Vt ecce: In prima ætate à uigesi-

XXX Annorũ.

uigesimo anno, computandi sunt ad uitam legatarij XXX. *anni, ac ita deinceps diminuendo, numerum annorum per reliquos gradus ætatis, secundum elegantißimam formam.* l. Hæreditatum .*ff.* Ad Leg. Falcidi. *Non quòd putes hominem nõ diutius posse uiuere, sed cum constituendus esset aliquis modus de re incerta, hic uisus est commodißimus.* Et *si uolueris exemplum in quo non oporteat ad normam (ut sic dixerim) mathematicam exigere rationem, quare sic statutum sit: certè inter alia, hoc unum est appositißimum, ad .l.* Non *omnium.ff.* De Legib. Et *ferè tota* Præscriptionũ *materia, eodem referri & potest & debet, quoniam non omnium quæ à maioribus cõstituta sunt, ratio reddi potest.*

LX Dierum.

X. NE *hæres teneatur ultra ualorem hæreditatis, cùm multi sunt creditores defuncti, consultum est, ut perficiat inuentarium bonorum quæ in hæreditate sunt intra* LX. *dies: idq; præsentibus legatarijs, fideicommissarijs, creditoribus, &* Notario *publico, si modo in* Ciuitate *aut* Prouincia *adsunt.* l. Scimus. §. Sin autẽ dubius. C. De iur. deliberan. Et *hoc est beneficium* Inuentarij *quod* Iustinianus *donat omnibus hæredibus, in* Auct. De hæred. & Falcidi. §. Hinc nobis. Vn-

de uul-

de uulgo dicimus: hæreditatem adiri beneficio Inuentarij.

DE GLANDE LEGENDA.

GLandem, hoc est, quemcunq; fructum, ex arbore tua in alienum solum decidentem, tertio quoq; die legere potes, modo exponas cautionem damni infecti, id est, quod legendo glandem, nullum damnum uicino sis allaturus. l. Iulianus. §. Glans. ff. Ad exhibend. l. i. ff. De gland. legend.

III Dierum.

DE CVSTODIA CARCERIS.

CVstos carceris olim intra triginta dies, nomina, causas, ætatem, & omnẽ conditionem uinctorum Iudici denunciabat, ut tanto melius de condemnatione, aut relaxatione eorum tractari posset. l. ulti. C. De custodi. reor. Vbi Doctores notant, causam uinctorum non esse protrahendam ultra mensem. Quod certè & humanũ & æquũ est.

XXX Dierum.

DE FEVDO.

I CVm de inuestitura feudi controuertitur, possessio Vasalli annalis, præiudi-

I Anni.

cat domino scienti.c.i. §.Si quis se,in fi.Si de inuestitu.inter domi.& Vasal.lis oriat. Nam sciens, uidetur tacitè consentire.c.i. §.Præterea. Quib. mod.feud.amitta.

I Anni.

II Dominus sciens feudum alienatum esse,nec reuocans intra annum, nõ admittitur posteà, uidelicet, cum nullus agnatorũ est,qui in feudo aperto præcedat eum.c.i. §.Porrò.Quali.olim poter.feud.aliena.In usib.feudo.

Vtrum autem reuocans alienationem feudi,teneatur reddere precium, textus est in.c.i. §.Titius filios.Si de feud.defunct.conten.sit. Agnatus enim potest recuperare feudum,non reddito precio.Cæterum,emptor actionẽ habet ex empto aduersus uenditorem.c.i.De prohibit.feud.alie.per Federic.

I Anni.

III Feudum alienatum, etiã in agnatos, reuocat proximus agnatus intra annum: Nisi fortè sciens consensisset expresse aut tacitè.c.i. §.Titius filios.Si de feud.defunct. contenti.sit inter domi.& agnat. Nam remittentibus actiones suas,non est dandus regressus.l.Sequitur. §.si uenditor.ff.De Aedili.edict. Quòd si in extraneum fuerit facta alienatio,triginta annis eam reuoca-

reuocationi subiectam esse, putat Gloss. in. d. §. Titius filios.

IIII VAsallus debet intra annum & diem petere inuestituram feudi, quod posteà amittit, & ad dominũ reuertitur, ut est Constit. Imperialis. §. Præterea si quis. De prohibit. feud. alie. per Federic. c. i. Quo tempo. mil. inuestitu. peter. debe.

I Anni.

V SI quis rem aliquam pro feudo poßideat triginta annis, & exhibeat domino id seruitij quod debet, quamuis non sit inuestitutus, præscriptione tamen triginta annorum se potest tueri. c. i. §. Si quis per triginta. Si de feud. defunct. contenti. sit inter domi. & agnat. uasal. In usib. feudo.

XXX Annorũ.

VI RES communis potest dari in feudũ. Quòd si alter socius renuat suam partem in feudũ dare, nec etiam uoluerit cum Vasallo diuidere, tunc potest conueniri actione communi diuidundo, quæ hoc casu XL. annis durat, tametsi in alijs speciebus non tam diuturna sit. c. i. §. Item sciendum est. De not. feudo.

XL Annorũ.

DE EMPHITEVSI.

II Mensium.

EMphiteota, qui alienandæ Emphiteusis sine uoluntate domini potestatem non habet, potest offerre Ius suum domino ut emat quanti plurimi fuerit. Aestimabitur enim pretium quod quilibet extraneus daturus est. Tum si post oblatam emendi conditionē, dominus per duos menses tacuerit, liberum erit Emphiteotæ Ius suum cui uolet alienare. l. ulti. §. Si autem dominorū. C. De Iur. Emphiteo.

DE NVPTIIS.

I Anni.

I MVlier mortuo marito annum luctus obseruabit ob publicā honestatem. Contrahēs uerò intra annum, perdit omnia lucra nuptialia, & infamia notatur. l. i. in princ. Et. l. ij. C. De secund. nupt. l. i. ff. De his qui notan. infami. Viri uerò, nō lugiunt uxores. l. Vxores. ff. De nupti.

IIII Mensium.

II MAter tendēs ad secundas nuptias, debet filijs suis petere tutores idoneos confestim, hoc est, intra quatuor mēses. Quod

ſi non faciat, cognati petent tutores. l. ij. §. Si mater. ff. Ad Senatuſcon. Terculia. l. Nepotibus. C. Qui pet. tutor. Sic enim interpretatur Bartolus hoc uerbum (cõfeſtim) in. l. Preſbyteros. C. De Epiſco. & cleric. Et in Auct. Matri & auiæ. C. Quã. muli. tut. offici. fung. pot.

III Mvlier ſecundas contractura nuptias, niſi intra annum petat tutores (fortè cognatis non petentibus, ut ſæpè ſunt negligentes) priuanda eſt ſucceßione eorum. l. ij. §. Confeſtim. ff. Ad Senatuſcon. Terculia. l. Omne matri. Et. l. Matres. C. Eod. tit. Quam materiam non inconcinne tractat Paulus Caſtrenſis in conſili. CCCLXIII. Incipi. Res iſta modicam dubitationem.

I Anni.

Non ſolum autem tenetur petere tutores, uerum etiam inueſtigare debet mater qualiter adminiſtrent: quomodo filij educantur moribus & bonis literis. l. Matris pietas. Et. l. ulti. C. Qui pet. tutor.

Præterea, admonendi ſumus: hæc omnia repetenda eſſe de cognatis, qui niſi impuberi orphano petant tutores intra annum, carebunt eius ſucceſſione. l. Sciant. C. De legiti. hæredib.

I Anni. IIII Soluto matrimonio, permissum est dotem statim exigere in rebus immobilibus: Verum in mobilibus uel se mouentibus, uel incorporalibus, annale tempus obseruatur. l. i. §. Exactio autem dotis. C. De rei uxori. actio.

XXV Annorũ. V Cum pater sine graui & legitima causa negligit filiam dare nuptui, potest ipsa sine consensu paterno matrimonium contrahere. Et oportet nihilominus patrem suppeditare pro facultatibus dotem. Quòd si non ob aliam quàm hanc causam recusauerit, uidelicet, quia non consensisset, cogendus est per Magistratum. Auct. Sed si post. C. De inoffi. testamen. Probatur Ecclesiast. VII.

VI Mensiũ. VI Qui olim manumittebat ancillam causa habendæ uxoris, Iusiurandum apud Iudicem cogebatur dare, quod eam intra sex menses ducturus esset uxorem, ne fortè manumißio fraude, ac libidinis gratia fieret. §. Iustæ autem. Insti. Quib. ex caus. manu. non lic. l. Si collectaneus, in fin. ff. De manumis. uindict.

I Annĩ. VII Cum quis olim apud Hebræos duxisset uxorem, donabatur ei immu-

nitas

nitas unius anni ab omnibus muneribus, & neque ad bellum, neque ad aliam quamlibet publicam functionē uocabatur eo anno. Deutero. XXIIII.

Hodie quoque hunc honorem pleræque Ciuitates rectè præstāt matrimonio, ut primo anno exemptionem habeat onerum publicorum. Probatissima sanè cōsuetudo est: Nam et CHRISTVS uoluit nobis nuptiarum commendationem præsentia sua & primo omnium miraculo insinuare, Ioan. ij. Vnde cōsequitur matrimonij honestatem nō satis percipere eos maritos, qui in ultima uoluntate sua (quod sæpe uidi) relinquūt aliquid uxori, adiecta conditione si secundas non contraxerit nuptias. Quam conditionem Iustinianus approbat in Auct. De nupti. §. Vnde sancimus, sicut superius quoque dictum est, haud dubie suasu Triboniani, hominis ad omnem innouationem facilimi, propter auaritiam, ut Suidas & Procopius de eo scribunt. Melius ergo Neratius dixit: Cum legato adscripta fuerit conditio, si non nupserit, ea reiecta, mulierem rectè nubere & legatum capere. l. Sed si hoc. §. ulti. Et. l. Hoc modo. ff. De conditio. & demonstra. Porrò, dotatas & nuptas esse fœminas ad sobolem procreandam replendámque liberis Ciuitatem, maximè necessarium esse Vlpianus

respondit. in .l.i.ff. Solut. matrimo.

Hoc deniq; diuino & naturali Iuri consentaneum est. Apostolus de uiduis loquens. I. Corinthi. VII. Quòd si se non continet (inquit) contrahat matrimonium. Nam satius est nubere, quàm uri. Et iterum I. Timothe. V. Volo igitur Iuniores (ait) nubere, liberos gignere, domum administrare, &c. Item Gene. II. Non est bonum, hominem solum esse. Quare si casus eueniat, existimo secundum Romanum & antiquius Ius respondendum ac iudicandum esse: Videlicet, quòd talis adiecta conditio, habeatur pro nulla. Quid enim interest mortui coniugis, superstitem non contrahere matrimonium?

III Annorũ.

VIII MATER tenetur naturali iure alere filium trienio, ut abinde cura alimentorum ad patrem magis spectare uideatur. l. Nec filium negare. C. De patr. potesta. Et remedium (inquiunt Imperatores) alimentorum, apud Præsidem maiori trimo petenti, nomine eius monstratum, Iure manifesto declaratur.

Trimus

Trimus puer trium annorum dicitur, sicut bimus, quadrimus, duorum et quatuor annorũ: Et annicu lus, unius anni. Herodes *in omnibus finibus* Bethle*emiticis quotquot erant bimuli aut minores, inter fici iubebat, frustrà conatus & CHRISTVM natum interimere.* Mathei II. Et *sanè uerißimum est: Malum consilium, penè nunquàm succeßisse tyrannis.*

IX *SI cui relicta sunt simpliciter alimenta, quæ hæres multo tempore, hoc est, triennio præstiterit, is potest hæredem conuenire, ut deinde semper præstet.* l.i.C. De *fideicommis. Hunc fauorem habent alimenta quibus uitam sustentamus, & penè nulla re magis prodesse possumus proximo.*

III Annorũ.

X *FIlius si repudiet hæreditatem paternam, potest nihilominus intra triennium eandem adire, modo res hæreditariæ nondum alienatæ sint. l. ulti.* C. De *repudi. & absti. hæredit.*

III Annorũ.

DE MVNERIBVS ET HONO-ribus.

II Mensium.

I QVi fuerit absens nominatus ad hono-res, hoc est, ad munera personalia cũ dignitate, is habet duos menses ex eo die quo sci uerit se nominatum, ad proponendam excusatio-nem uel etiam appellationem. l. i. C. De tempori. appellatio. Iterum hic admonemur, quàm anxij olim essent maiores nostri ne ad honores deputa-rentur, in quibus rectè administrandis rogo quid aliud est quàm cura & molestia?

III Mensium.

II CVm incidit quæstio uendicandi De-curionis, qui relicta origine aliò mi grauerit, eam oportet intra tres menses diffini-re: Alioqui Iudex punitur. l. Generali. C. De Decu rioni. lib. X. Decuriones hodie optimo exemplo di xerimus Magistratus, qui consilij simul etiam iudi candi causa, Senatorio quodam ordine in Ciuita-tibus conscripti sunt. l. Pupillus. §. Decuriones. ff. De uerbo. significa. Vrbes autẽ ex quibus olim coloniæ deducebãtur, Mætropoles dictæ sunt, qua si matrices, quandoquidem sic se habet Mætropo-lis ad coloniam, sicut mater ad filiam. Quocirca

Budæus

Budæus rectè notat, hallucinatum esse Gratianū, qui Mætropoles, à numero Ciuitatum dici, uerbis Isidòri putauit. XXI. distincti. c. Cleros. Nam ea significatione, primam breuem natura haberet, cū habeat longam. Proinde, melius illud dictum est LXIII. distincti. c. Sacrorum. Ad eligendum Episcopum, sufficere Ecclesiæ matricis arbitrium. Vnde Mætropolitanus dictus est.

De uendicatione autē Decurionis adiecta causa, cuius hic fit mentio, nos alibi diximus.

III DEfensores Ciuitatum Iureiurando electi, iudicabant olim biennio, alijs postea ex descripto in matricula circulo & ordine delectis, ut probatur in Authen. De defenso. Ciuita. §. Iusiurandum. Et. §. ulti. Pleræq; Ciuitates, singulis annis Magistratus mutant, imitantes Prætorij Imperij priscam consuetudinem. Et id quod in XII. tabulis est: Reliqui Magistratus annui sunto. Et paulò infrà: Ciuitatē annali Lege seruanto.

II Annorū.

DE SOCIIS.

SOcius admonitus in iudicio uel extra iudiciū, ut pro parte rata pecuniam quam alter socius

IIII Mensium.

in rem communem solus impendit, restituat: si negauerit solutionem, post quatuor menses amittit dominium rei communis, quam socius ob impensas potest totam uendicare. l. Si fratres. §. Idem respondit. ff. Pro soti. l. Si ut proponis. C. De ædific. priuat.

DE PECVLIO.

I Anni. I SI seruus alienaretur olim cum peculio, & interim sine peculio traditus esset, tunc uenditor poterat intra annum de peculio cõueniri. l. Et ancillarum. §. Si seruus alienatus. ff. De peculi.

I Anni. II QVi filiosfamiliâs studiorum uel legationis causa mutuo dederit pecuniam ad necessarios sumptus, quos nec pater Iure potuisset negare, is potest intra annum agere de peculio, nihil obstante Senatusconsulto Macedoniano, cuius mens non fuit tam iustis subuentionibus interdicere. Nec refert aliquid, utrum filius uiuat adhuc, an sit mortuus. l. Macedoniani. C. Ad Senatusconsul. Macedo.

DE

DE SERVIS.

I SEruus olim qui ignorante domino subrepsit ad ordinem Ecclesiasticum, poterat intra annum probata seruitute, repeti ac uendicari. §. Si seruus sciente, in Auct. De sanctiss. Episco. Cui subscribit Romanus Pontifex in. c. ij. De seru. non ordinan. — I Anni.

II SEruus manumissus à Fisci debitore, qui soluendo non est, si diu in libertate permanserit, hoc est, decennio saltem, postcà non est reuocandus in seruitutem. l. Si cum fidei cōmissaria. §. Aristo respondit. ff. Qui & à quib. manu. liber. non fiunt. Vides, quàm eleganter Iurisconsulti hic sint usi præscriptionis æquitate, quasi medio quodam Iure & temperamento inter Rempublicam, quæ utiq; fauorabilis res est, & libertatem, quæ & ipsa fauorem meretur? — X Annorū.

DE VARIIS CONTRACTIBVS.

I SI quis debitores suos liberet, malens illis debitum condonari, quàm creditoribus suis solutum iri, certè non est laudanda huiusmodi frau — I Anni.

di frau

di fraudulenta liberalitas quæ nocet alijs. Quare ijdem debitores liberati possunt conueniri intra annum in id quod facere possunt, modo sint ignari fraudis quam liberans eos prætendebat. Nam participes doli mali tenentur in solidum. l. ulti. C. De reuocan. his quæ in fraud. credi.

II Annorũ.

II SI conductores ædium non soluant pensionem, & præterea latitent, permittitur locatori domum aperire, & res in ea repertas apud publicam personam testesq; sigillatim describere, descriptasq; consignare ut custodiãtur. l. Cum domino horreorum, C. Locat.

II Annorũ.

III MVlier intercedens pro alio, iuuatur quidem Senatusconsulto Velleiano: sed tamen si post biẽnium repetierit eandẽ fideiussionem, non habet locum Senatusconsultũ. Quia non est ei subueniendum, quæ cum euitare posset intercessionis exactionem, maluit post deliberationem tanti temporis eam confirmare. l. ij. C. Ad Senatuscon. Velleia.

C Dierum.

IIII QVi tacet centum diebus, uidetur ratum habere negocium pro se gestum

stum, ut tractat Bart.*in.l.*Pomponius.*ff.* De *nego ti.gest.*

V **P**Romittens pecuniam in tribus termi-nis (ut dicunt) nullo in speciem adiecto tempore, annua, bima, trima die tenetur, ut tota summa tertio anno sit soluta, sicut rectè probat Bart.in.l.iij.in princ. ff. De annu. legat. Iason in.l.Eum qui Kalendis, in princ.ff.De uerbo. obligatio. more suo catalogum recenset eorum, qui subscribunt huic sententiæ.

III Annorũ.

VI **A**Ctio hypothecaria XL.annis cõceditur.l.Cum notißimi.§.Quã obrem.C.De præscripti.trigin.annor.

XL Annorũ.

VII **O**Mnes actiones temporales, per litiscontestationem perpetuantur, hoc est, ad XL.annos extenduntur.l. ulti.C. De præscriptio.trigin.annor. Cui consequens est alia regula: Quod actiones quæ tempore triginta annorum non tolluntur, omnibus modis per XL. annos finem accipiunt.l.Omnes.C.Eod.tit.

XL Annorũ.

VIII **A**Ctiones decem uel uiginti annorum quæ loco pio compe-tunt,

XL Annorũ.

tunt,non nisi XL.annis tolluntur.Aucten. Quas actiones.C.De sacrosanct.Eccle.Hoc priuilegium est pij loci.

XX Annorũ.

IX POssessor bonæfidei ex legitima contractus causa,bonorum Fisco uacantium, per uiginti annos defensionem adquirit. l.i. §.Diuus Pius.ff.De Iur.Fisc.

X Annorũ.

X SEruitutes ad instar usufructus,adquiruntur per contractus & ultimas uoluntates: Amittũtur autem decem annis inter præsentes, l. Sicut usufructum. C. De seruituti. & aqu.

DE PRIMO DECRETO.

I Anni.

I REo aduersus quem est facta mißio in poßeßionem bonorum ex primo decreto,ut creditor ea teneat & custodiat,datur annus intra quem rediens auditur, & potest recuperare bona sua: Ita tamen,ut restituat actori expensas,& præstet cautionem idoneam,hoc est, fideiussoriam,uel pignoratitiã,iuditio sisti. Post annũ uerò,de recuperanda poßeßione non est audiendus,sed tantũ de causa principali,l.Si quis emptionis

nis. §. Sed & si quis. C. De præscriptio. trigin. annor. Auct. Et qui iurat. C. De bo. auto. Iudic. possiden. In Auct. De exhiben. reis. §. Si uerò semel. Tractat Bar. materiam primi & secundi decreti, in. l. Si finita. §. Iulianus. ff. De dam. infect.

II Missio in possessionem bonorum debitoris ex primo decreto, prodest alijs quoque creditoribus intra biennium uenientibus, si modo debitum probauerint. l. Cum apud ueteres, in princi. C. De bon. autori. Iudic. possiden. Absentibus autem creditoribus, quadriennium tribuitur. l. ulti. in princ. C. Eod. tit.

II & IIII Annorũ.

DE CONTVMACIA.

I Absens accusatus de graui crimine, si uocatus, intra annũ nõ ueniat, nascitur cõtra cum magna reatus coniectura, quæ facit ut postea rediens teneatur innocentiam suam probare, cum alioqui ueniente eo, probandum fuisset ab actore crimen. l. i. C. De requi. reis. Huic coniecturæ accedit quod dicimus, læsam conscientiam semper fugere.

I Anni.

II Bona propter contumaciam seu deli-

V Annorũ.

 ctum

ctum confiscanda, intra quinquennium à fisco uendicari oportet.l. ij. C. De uectigali. & commiss. Bal.in.l.Commissa.ff.De publica.

XX Annorũ. III Querelæ falsi, uiginti annis præscribitur, sicut cæteris criminalibus accusationibus.l. Querela.C.Ad Legẽ Corneli.de fals.

DE NAVFRAGIO.

I Anni. NAuta qui dicit se passum naufragium, debet hoc probare intra annum apud Iudicem loci,ut ei res seruatæ restituantur: Postea uerò non auditur.l.ij.C.De naufra.lib.XI.Et causa ad summum intra biennium est terminanda.l.penult.C.Eod.tit.

Quod autem nonnulli, bona naufragorum sibi prorsus adpropriant,prætextu cõsuetudinis, crudele & impium est,ac merito damnatur per Federicum Imperatorem sub pœna publicationis bonorum.Authen.Nauigia.C.De furt.

DE

DE COMMISSO.

RES quæ in commissum cecidit, non potest pe ti post quinquennium à Fisco, cui non est soluta debita pensitatio, multò minus petet fiscus pretium eius si fortè non extat. l. ij. C. De uecti ga. & commis.

V Annorũ.

Commissum autem est delictum non solutæ pen sitationis, dictum à committo. Nam committere inter alia significata, pro delinquere & in peiorẽ partem aliquid facere accipitur. Vnde Cicero: Non committas (inquit) ut dicendum sit: non puta ram. Et Triphonius in l. Auxilium, in fi. ff. De mi nori. Et non sit (ait) ætatis excusatio aduersus præcepta Legum ei, qui dum leges inuocat, con tra eas committit. Itaque is qui non soluto uectiga li, Rempublicam sua pensitatione defraudat, mul tum sanè delinquit, & merito res, quarum nomine aliquid soluendum erat, amittit. Ideo in commis sum, uel in causam commißi dicuntur incidere. l. Commissa. ff. De publica. & uectigali.

Vectigal est, quod pro deuectis mercibus solui tur: quẽadmodũ portitoriũ, quod portitori datur.

II SI dominus agrum suum & tributariũ deserat, potest quilibet propria auto

II Annorũ.

 ritate

ritate culturam eius suscipere, ut Respublica tributum saluum habeat. Cæterum dominus agri deserti ueniens intra biennium, auditur, & restitutis expensis culturæ, potest eum recipere. l. Qui agros. C. De omni agr. desert. lib. XI.

DE MILITE VETERANO.

XX Annorũ.

I Veteranus miles olim post uiginti annos consequebatur immunitatem ab omnibus muneribus, ut est Tit. C. De excusati. ueтera. Et. l. Sed & milites, in prin. Et. §. Quandoque autem. ff. De excusatio. tutor.

Verum hoc intelligendum est de militibus honestè militia mißis. Nam apud antiquos, qui militaris disciplinæ studiosißimi fuerunt, triplex contingebat mißio, uidelicet, honesta, causaria, et ignominiosa. l. ij. §. Ignominiæ. Et. l. Milites. ff. De re milita. Nunc omnia sine ordine geruntur ad calamitatem subiectorum.

L Annorũ.

II Liberta maior quinquaginta annis, operas præstare patrono non cogebatur olim. l. Liberta. ff. De oper. liberto.

DE RECEPTIS ARBITRIS.

I Anni.

I Si compromissum fuerit in arbitrũ, oportet eum intra annũ facere certiorẽ de cõpro

missο

misso. Alioqui post tempus annale, uidentur litigatores arbitrium eius repudiasse, ut probat Barto. in.l. Si quis arbitratu.ff. De uerbo, obligationi.

II ADuersus sententias eorum, à quibus propter eminentiam Magistratus, uel aliam rationem appellare non licet, utiq; admittitur supplicatio intra bienniū. Auct. Quæ supplicatio. C. De præci. Impera. offeren. — II Annorū.

DE DAMNATIS.

CVm quis in metallum damnatur sine certo tempore, uidebitur præfinitum esse decennium.l. Sine præfinitione.ff. De pœn. Quod nota ad alias rerum species simili ratione diffiniendas. — X Annorū.

DE MARITO IMPOTENTE uel captiuo.

I VXor non debet propter impotentiam statim diuertere à marito, sed per triennium expectabit, ut interim appareat utrum ex perpetua, an uerò ex aduentitia causa sit impotentiæ morbus. Elapso autem triennio, si nihil emēdatum fuerit hoc malum, Iustinianus permittit di- — III Annorū.

uortium,credo propterea, quoniam uxor reuera non fuit,quæ non consensit in uirum impotentem. §.Per occasionem quoq; necessariam. In Aucten. De nupti. iunct.l. Nihil consensui. ff. De regul. Iur.

V Annorū.

II Cvm dubitabatur olim num maritus ab hostibus captus uiueret, an non: quinquennium expectandum erat, ut interim ueritas exploraretur. §. Sed etiam captiuitatis. In Aucten. De nupt. Et.l. Vxores. C. De repudi. Sed constitutum est posteà,ut tantisper expectet mulier,donec certò constet maritum esse mortuum. §. Quòd autem. In Aucten. ut licea. mat. & aui.

DE REDEMPTIS AB HOSTIbus.

V Annorū.

Redempti ab hostibus ære alieno, tenētur & gratias referre, & multò magis pretium redemptionis soluere. Quod si non possunt, æquū est ut redimenti quinquennio seruiant. l. ult. C. De capti. & postlimi. reuer. Quod non multum discrepat à Lege Mosaica, Deutero. XV.

DE

DE NVNDINIS.

NVndinarum usus à Principe specialiter impetratus, amittitur decẽnio, si non utantur impetrantes. l. i. ff. De nundi. Sic suprà de seruitutibus non utendo amittendis, suprà diximus.

X Annorũ.

DE LVDO.

QVæ in ludo ultra aureum perduntur, repeti possunt intra quinquaginta annos. l. ulti. C. De religio. & sumpti. funer. Qua ex re æstimare licet, quàm inhonestum censeant Leges immodicum ludi abusum. Cum enim regulariter omnibus actionibus personalibus præscribatur triginta annis, uides hoc casu repetitionem extendi ad annum quinquagesimum. l. Sicut. C. De præscript. trigin. annor. Quod nota.

L Annorũ.

DE IVBILEO.

ANnus quinquagesimus olim apud Hebræos ex Lege Mosaica, uocabatur Iubileus, quo tempore unusquisq; ad possesiones & libertatem familiamq; suam, quã ob necessitatẽ alienaßet, nec

L Annorũ.

poſſet ſoluere, gratis admittebatur. Numc. XXV Sanctificabisq́; (inquit) annum quinquageſimum, & uocabis remiſsionem cunctis habitatoribus terræ ueſtræ. Ipſe enim eſt Iubileus. Reuertetur homo ad poſſeßionem ſuam, & unuſquiſq; ad familiam priſtinam, quia Iubileus eſt quinquageſimus annus.

Hæc Politiæ ſpecies optima eſt, & meritò commendanda ſunt omnia Statuta Ciuitatum quæ eodem tendunt, hoc eſt, ut liberi ac reliqui cognati, per diuturnã ſucceßionem fruantur parentum & maiorum opibus, nomine & familia. Id enim maximè ſecundum naturam eſt. Quamobrem olim nõ uoluerunt res immobiles alienari paßim in extraneos, ut teſtatur. l. Dudum. C. De contrahen. emptio. Dudum (inquiunt Imperatores) proximis cõſortibusq́; conceſſum erat, ut extraneos ab emptione remouerent, neque homines ſuo arbitrio uendenda diſtraherent. Et quanquàm ibi reuocetur hoc Ius, multæ tamen Ciuitates mordicus obſeruant, ne poſſeßiones extra familiam alienentur: & ut proximus ſanguine, ſit item proximus in contractu emptionis. Huc deniq; pertinent omnia Statuta, quæ tam anxiè præcipiunt, ne ullius rei immobilis alienatio ſit ualida, niſi per inſinuationẽ apud

Ma-

Magistratum, in publicis actis (libros Ciuitatum uocant) describatur. Non aliò ista tendunt, quàm quòd bona maneant intra familiam uniuscuiusq; ciuis, & præripiatur occasio clandestinis alienationibus, quæ alioqui in præiudicium sanguinis sæpè contingerent. Nam cum palàm fiunt & solenniter alienationes, cuilibet est libera interdicendi facultas: potest & Magistratus oculum adijcere, ne quid perperam agatur. Summa, tanta est huius Iuris utilitas cum priuata, tum publica, ut si singula prosequi debeam, necessariū fuerit uel eo nomine iustum scribere libellum. Sed aliâs tractabitur latius.

CONSILIA QVAEDAM SEV CAVTELAE IN MAteria praescriptionis.

I Existimant doctores aliquando praescriptionem, uel Iure communi, uel Iure statutario introductam euitari posse. Primum; Si cōuentum fuerit inter contrahentes, & instrumento comprehensum, quòd elapso tempore per Legem uel Statutum praescripto, incipiat debitor rursus deberi omnibus numeris quibus antea cōtractum, & per notarium descriptum est debitum, argu. l. Sicut in annos, in princ. ff. Quib. mod. usufruct. amittat. Bar. in. l. Nemo potest. ff. De legat. pri. Vbi probatur: quod alioqui sine hac expressa conuentione, qua mediante non uidetur excludi autoritas Legis, sed magis noua constitui obligatio, nō posit ullo modo fieri directa renunciatio ne procedat usucapio uel praescriptio. Bald. in. l. Ipsis rerum. C. Vt in possessio. legat. Certè, non est contemnendum hoc consilium propter Statuta Ciuitatum, quae (ut suprà dictum est) modum excedunt, quoniam annali praescriptione ad omnia passim negotia utuntur.

Consultum

II Consultum putant: in chirographo debitoris aut instrumento subiungi clausulam iuramenti, hoc est, quòd debitor confiteatur per Iusiurandũ suũ se obligari, puta Titio, in decẽ aureis. Quia actio tunc perpetuabitur, ut probant Bar. & Angel. in.l. Nam posteaq̃. §. Si is. ff. De iureiuran. Habet praeterea mentio iuramenti & hunc effectum: quòd instrumentum sine qualibet alia cognitione sortitur executionem paratam, quoniam Iudex statim debet exequi & cogere debitorem ad soluẽdum, ut notat Bar. in.l. ij. ff. dict. tit.

III Svnt qui scribunt: Quòd si adijciatur in instrumẽto haec clausula: Promitto tibi decem, ut me quandocunq; uolueris possis cõuenire, nõ procedat praescriptio Statutaria. Angel. in.l. Quòd si nolit. §. Si quid. ff. De Aedilitii. edict.

IIII Svadent omnes, quod in libellis seruitutum aut aliorum Iurium, addatũr positio seu articulus talis: uidelicet, actorẽ habuisse titulũ ab eo qui legitimè potuerit dare. Nã si postmodum non probet Ius tituli, sed duntaxat possessionẽ X. annorũ inter praesentes, uel XX.

inter

inter absentes, obtinebit sententiam, non solum in continuis seruitutibus, uerumetiam in disconti- nuis; argu. l. Cũ de in rem uerso. ff. De usur. & .l. Si certis annis. C. De pact. Tradit hanc praxim glo. in. l. Seruitutes. ff. De seruituti.

V

CVm sit Iure constitutum secũdum Ius Diuinum & naturale, malæfidei possessorem nũquam usucapere rem alienam, sunt qui tentant, num fieri poßit ut etiam malæfi- dei possessor usucapiat. Ex horum numero Bal. est huiusmodi ferè rerum antesignanus, in c. ulti. De præscriptio. Tradit enim: Quòd si statuatur in Ciuitate, ut omnia statuta de præscriptione lo quentia habeant uim consensus utriusq; partis, tũc non proprie dici malam fidem in poßidente rem alienam, argu. l. Si non fraudãtis. ff. De re iudica. l. Cum donationis. C. De transactioni. Et gloria- tur Baldus de hoc inuento ingenij sui. Certè: Est ex ingenio suo, hoc est, ex carnali & cæco consi- lio natum, sine ulla forma & autoritate Iuris. Por rò, si mille facias Statuta (tametsi nec illa in frau dem Legis ualebunt) tamen non purgabis conscien tiam malæfidei possessoris, quæ syncera, non simu lata requiritur. Proinde hanc postremam caute- lam Ius nõ admittet, etiamsi tota Baldi schola pro

bet

bet, multò minus æquitas. Neq; uerò tam faciliter imponitur naturali & Diuino Iuri sicut Baldus putat. Et est mediusfidius appositißimum exemplum eius quod Iurisconsultus dicit: Subtilitate Iuris multos perniciose errare. l. Si seruum. §. Sequitur. ff. De uerb. obliga.

AD LECTOREM.

HAec habui, Candide lector, quæ de tẽporalibus præscriptionibus, in gratiam Reipublicæ nunc scriberem. Tu si quas præterea inter legendum obiter inueneris in Iure Ciuili, eas adijce, & omnibus modis cura ut rectè fruaris. Nam quantum utilitatis adferat in singulis rebus, diligenter obseruata tempestiuitas, experieris faciliter, cum ad gubernandam Rempublicam uocatus fueris. Interim sis memor, oportunum semper esse, ut nos mutua charitate diligẽter præparemus ad eum diem omnibus ex æquo præscriptum, qui nos statuet ante tribunal CHRISTI, ad quem omnes Leges uelut pædagoga, debent manuducere: cui soli sit honor & gloria in æternum, Amen.